

บทที่ 4

ปัจจัยเงื่อนไขที่มีผลต่อพลวัตการเก็บหาไม้

ในการศึกษาเงื่อนไขที่มีผลต่อพลวัตการเก็บหาไม้ ได้จัดแบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วนใหญ่ๆ เพื่อความสะดวกในการศึกษาได้แก่

1. การควบคุมการใช้ทรัพยากร โดยรัฐและการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากร
2. พัฒนาการของความต้องใช้ผลผลิตจากป่า
3. อิทธิพลของพ่อค้าของป่าที่มีผลต่อการค้าเชิงพาณิชย์
4. การจัดการดูแลการใช้ทรัพยากรขององค์กรชุมชน

4.1. การควบคุมการใช้ทรัพยากรโดยรัฐและการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากร

4.1.1 การควบคุมการใช้ทรัพยากรโดยรัฐ

ราวปี พ.ศ.2398 ตรงกับสมัยของ ร. 4 เป็นยุคแห่งการล่าอาณานิคมและการค้าของประเทศมหาอำนาจ ประเทศอังกฤษได้กดดันให้รัฐบาลไทยลงนามใน “สนธิสัญญาบาวริง” เพื่อให้คนอังกฤษทำการค้าเสรีในประเทศไทย ส่งผลให้คนอังกฤษเข้ามาลงทุนทำกิจการค้าไม้ในภาคเหนือตอนบน (ล้านนา) ในขณะนั้นกิจการป่าไม้ในแผ่นดินล้านนายังอยู่ในการดูแลของเจ้าผู้ครองนครฝ่ายเหนือ เมื่อมีการลงทุนทำกิจการป่าไม้มากขึ้นเกิดความขัดแย้งระหว่างบริษัทอังกฤษกับบริษัทประเทศอื่น หรือระหว่างบริษัทอังกฤษกับเจ้านายฝ่ายเหนือ อังกฤษจึงผลักดันให้รัฐบาลไทยทำสนธิสัญญาขึ้นอีกฉบับ ในปี พ.ศ.2416 เรียกว่า “สนธิสัญญาเชียงใหม่” เพื่อขออำนาจรัฐบาลไทยจากส่วนกลางกรุงเทพฯ ให้การคุ้มครองทางกฎหมายแก่คนอังกฤษที่เข้ามาประกอบกิจการทำไม้

ในปี พ.ศ.2439 (18 กันยายน) ได้มีการสถาปนากรมป่าไม้ขึ้น ที่เชียงใหม่ เพื่อให้การอนุมัติให้มีการสัมปทานไม้ในเขตภาคเหนือ และในปีต่อมาพ.ศ. 2440 กรมป่าไม้โอนสิทธิ์พื้นที่ป่าในมณฑลพายัพเป็นสมบัติของแผ่นดินพร้อมประกาศใช้กฎหมายเพื่อควบคุมการทำไม้และจัดเก็บภาษี ต่อมาได้มีการออกพระราชบัญญัติรักษาป่า พ.ศ. 2456 เป็นพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการป่าไม้ฉบับแรก ที่มีการนิยามความหมายของ “ป่า” อย่างเป็นทางการโดยบัญญัติไว้ใน มาตรา 3 ข้อ 2 “ป่าคือที่ดินซึ่งมิได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ออกโฉนดแก่ผู้ใดทำบ้านเรือน หรือทำการเพาะปลูก” หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 กิจการการทำไม้ของบริษัทต่างชาติสิ้นสุดลง แต่การทำสัมปทานป่ายังคงดำเนินการต่อไปและบังคับใช้กฎหมายพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 นับเป็น

กฎหมายฉบับแรกที่กำหนดให้พื้นที่ทั่วประเทศที่ยังไม่มีผู้ใดได้ครอบครองเป็นกรรมสิทธิ์ตามกฎหมาย กลายเป็น “พื้นที่ป่า” ของรัฐ

ภายหลังมีการตราพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 เป็นผลให้พระราชบัญญัติรักษาป่า พ.ศ. 2456 ถูกยกเลิกไปแต่เนื้อหาของ “ป่า” ในลักษณะดังกล่าวยังคงบรรจุอยู่ในพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 และมีผลบังคับใช้มาจนถึงปัจจุบัน ต่อมาในปี พ.ศ. 2497 รัฐบาลได้ออกกฎหมายที่ดินเพื่อให้กรรมสิทธิ์ในที่ดินแก่บุคคลที่ครอบครองและทำประโยชน์ในที่ดินมาอย่างต่อเนื่อง

ในช่วงปี พ.ศ. 2500 เกิดกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมขึ้นในประเทศโดยกลุ่มคนชั้นนำและชั้นกลางรัฐบาลจึงได้ตราพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2503 เพื่อป้องกันการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และในปีถัดมาได้ตราพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติขึ้นในปี พ.ศ. 2504 ภายในระยะเวลาเพียง 2 ปี ได้มีการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติขึ้น 14 แห่ง ภายใต้พื้นฐานแนวคิด การจัดการเขตป่าอนุรักษ์ คือการมุ่งเก็บรักษาพื้นที่ป่าเอาไว้ให้เป็นพื้นที่ปราศจากมนุษย์ ขณะเดียวกันก็มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ฉบับที่ 1) เพื่อพัฒนาประเทศให้มีความทันสมัย เน้นการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อการส่งออก และได้ออกพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ ปีพ.ศ. 2507 จากสมมุติฐาน พื้นที่ป่าเป็นแหล่งผลิตและเก็บรักษาน้ำที่สำคัญ ดังนั้นจึงต้องมีมาตรการควบคุมการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ โดยเฉพาะพื้นที่ป่าต้นน้ำ ดังนั้นในวันที่ 25 กรกฎาคม 2525 คณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติเห็นชอบให้สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติศึกษาวิจัยการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำและต่อมาคณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติเห็นชอบการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำและมาตรการการใช้ที่ดินในเขตลุ่มน้ำ ปิง - วัง - ยม - น่าน เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2528 สาระสำคัญดังนี้

การจัดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำและมาตรการการใช้ที่ดินในเขตลุ่มน้ำแบ่งพื้นที่ออกเป็น 5 ชั้น โดยกำหนดให้

1. พื้นที่ลุ่มน้ำชั้น 1 สงวนรักษาไว้เป็นต้นน้ำลำธาร เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่มีความลาดชันตั้งแต่ 60 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไป ห้ามใช้ประโยชน์ในทุกรูปแบบ
2. พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ 2 มีคุณสมบัติเหมาะสมต่อการเป็นต้นน้ำลำธาร ในระดับรองลงมา มีความลาดชันเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 35 – 60 เปอร์เซ็นต์ ห้ามใช้ประโยชน์ในทางเกษตรกรรม
3. พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ 3 สามารถใช้ประโยชน์ได้ทั้งกิจการทำไม้ เหมือนแร่ การปลูกไม้ผล พื้นที่ในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นนี้อยู่ในระหว่าง 25 – 35 เปอร์เซ็นต์
4. พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ 4 ให้มีการใช้ประโยชน์ในทางการเกษตร อุตสาหกรรม และเหมืองแร่ ได้แก่ การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมให้พิจารณาจากความลึกของหน้าดินและเปอร์เซ็นต์ของความลาดชันด้วย

5. พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ 5 เป็นพื้นที่ ซึ่งมีความลาดชันน้อยมาก สามารถทำกิจกรรม การใช้ประโยชน์ได้ตามปกติ

จากสถิติการลดลงของพื้นที่ป่าอย่างต่อเนื่อง ทำให้รัฐบาลต้องมาทบทวนแนวทางการจัดการป่าอีกครั้งและมีแนวคิดการจัดทำแผนแม่บทในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ทั่วประเทศ วันที่ 22 มกราคม 2528 คณะรัฐมนตรีจึงมีมติแต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติให้ทำหน้าที่ในการวางแผนแม่บท ซึ่งคณะรัฐมนตรีจึงมีมติรับรองเมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2528 สำระสำคัญของนโยบายป่าไม้แห่งชาติกำหนดให้ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าไม้อย่างน้อยร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศ หรือประมาณ 1.28 ล้านไร่ และกำหนดให้พื้นที่ที่มีความลาดชันโดยเฉลี่ย 35 % ขึ้นไปเป็นพื้นที่ป่าไม้ ไม่อนุญาตให้มีการออกโฉนดหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ตามประมวลกฎหมายที่ดิน

ในการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ หลังจากเกิดวิกฤตน้ำท่วมใหญ่ในพื้นที่ภาคใต้ 9 จังหวัด เมื่อเดือนพฤศจิกายน 2531 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (พันโท สนั่น จอระประศาสน์) ได้มีคำสั่งเมื่อ วันที่ 26 เมษายน 2532 ให้กรมป่าไม้ดำเนินการจำแนกพื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

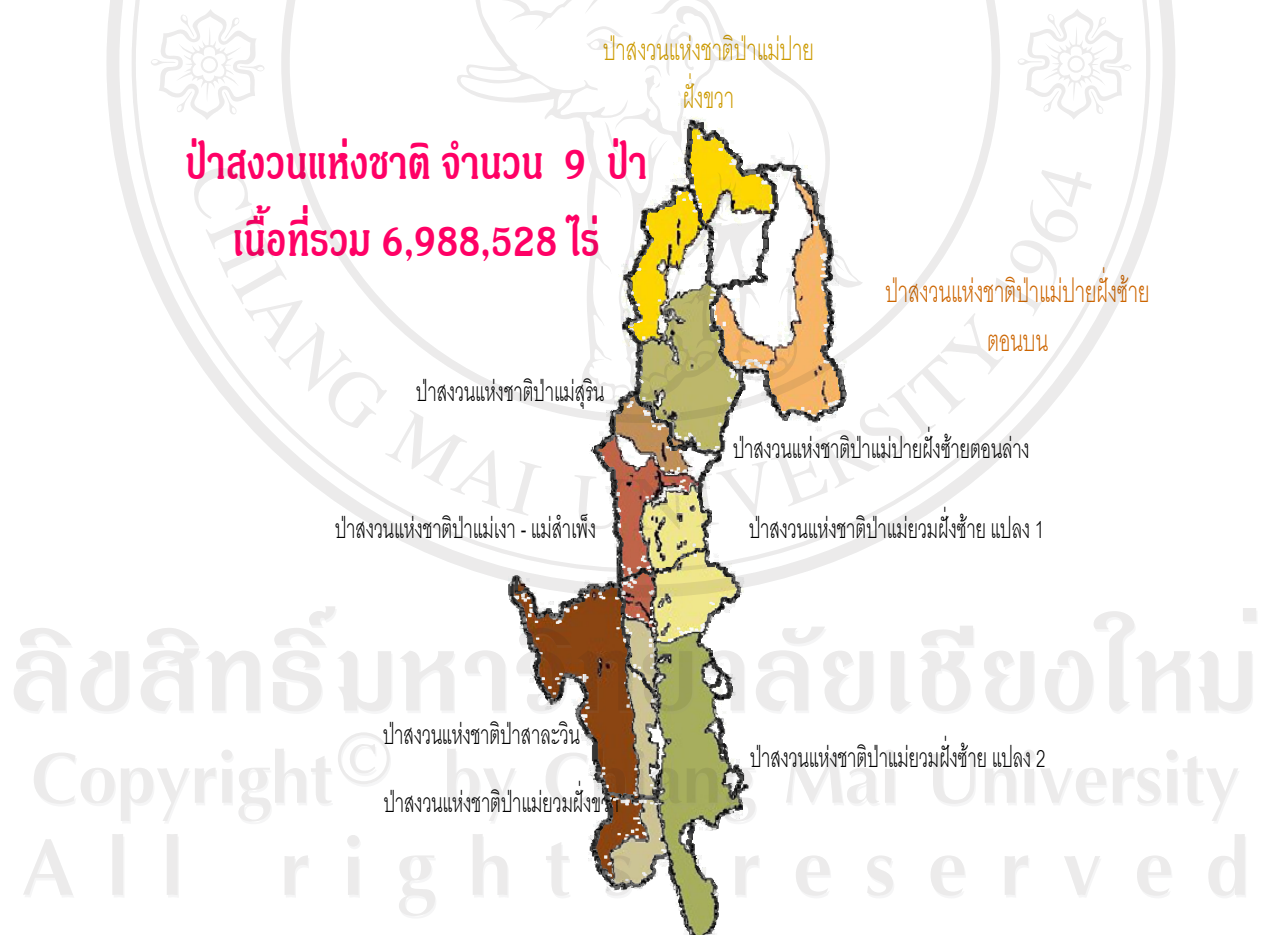
1. พื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ เป็นพื้นที่ป่าที่มีสภาพสมบูรณ์ โดยต้องกำหนดแนวเขตให้ชัดเจน และห้ามผู้ใดเข้าทำประโยชน์เด็ดขาด
2. พื้นที่ป่าเพื่อเศรษฐกิจให้ดำเนินการคุ้มครอง และพัฒนาให้มีสภาพทางเศรษฐกิจในระดับสูงต่อไป การขอใช้พื้นที่เพื่อกิจการใดๆ ให้ดำเนินการได้ตามกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง
3. พื้นที่เหมาะสมต่อการเกษตร ให้นำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ในการทำประโยชน์ และควบคุมการปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมาย

ปรากฏว่ากระทรวงอุตสาหกรรมได้ทำหนังสือทักท้วงว่าการจำแนกดังกล่าวมิได้นำข้อมูลด้านทรัพยากรธรณีไปร่วมประกอบในการพิจารณาด้วยเพราะมีแร่สำคัญถูกจำแนกให้อยู่ในเขตป่าเพื่อการอนุรักษ์ ทำให้การจำแนกเขตป่าต้องหยุดชะงักไปต่อมาในปี 2534 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (นายอานันท์ อภิภากริม) มีนโยบายให้กรมป่าไม้ดำเนินการจำแนกพื้นที่ป่าใหม่ โดยให้นำข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรธรณีประกอบในการพิจารณาด้วยและต่อมาได้มีประกาศพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า ในปี พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติสวนป่า ปี 2535

ภายใต้ต้นนโยบายประกาศเขตป่าอนุรักษ์ เป็นการประกาศทับที่อยู่อาศัยและที่ทำดินของราษฎรจำนวนมาก นับตั้งแต่ปี 2537 เป็นต้นมาชุมชนในเขตป่าหลายร้อยชุมชนในเขตภาคเหนือได้ออกมาเรียกร้องให้รัฐบาลออกมาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นหลังจากที่ถูกคุกคามและผลักดันให้ออกจากถิ่นฐาน ทางรัฐบาลได้วางมาตรการแก้ไขปัญหาราษฎรในเขตป่า ตามมติคณะรัฐมนตรี

วันที่ 30 มิถุนายน 2541 สาระสำคัญ กำหนดให้พิสูจน์สิทธิราษฎรโดยใช้ภาพถ่ายทางอากาศ และให้ชะลอการจับกุมราษฎรจนกว่าจะพิสูจน์สิทธิ นั่นคือราษฎรที่อยู่อาศัยในเขตป่าอนุรักษ์จะได้สิทธิอยู่ในพื้นที่ ต่อเมื่อมีการพิสูจน์ได้ว่าอยู่ในพื้นที่นั้นมาก่อนที่พื้นที่จะถูกประกาศเป็นเขตป่า (ป่าไม้ที่ดิน: เอกสารประกอบการสัมมนาโครงการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน วันที่ 26-27 ตุลาคม 2543 ณ โรงแรมเชียงใหม่ภูคำ)

สำหรับพื้นที่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีการประกาศเขตพื้นที่ป่าใน 3 ลักษณะพื้นที่ป่าเพื่อการควบคุมพื้นที่ป่าของ กรมป่าไม้ หรือกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พื้นที่ของจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีทั้งหมดจำนวน 12, 751.6 ตารางกิโลเมตร หรือ 7, 969,750 ไร่ ประกาศเป็นพื้นที่ป่าต่างๆดังนี้

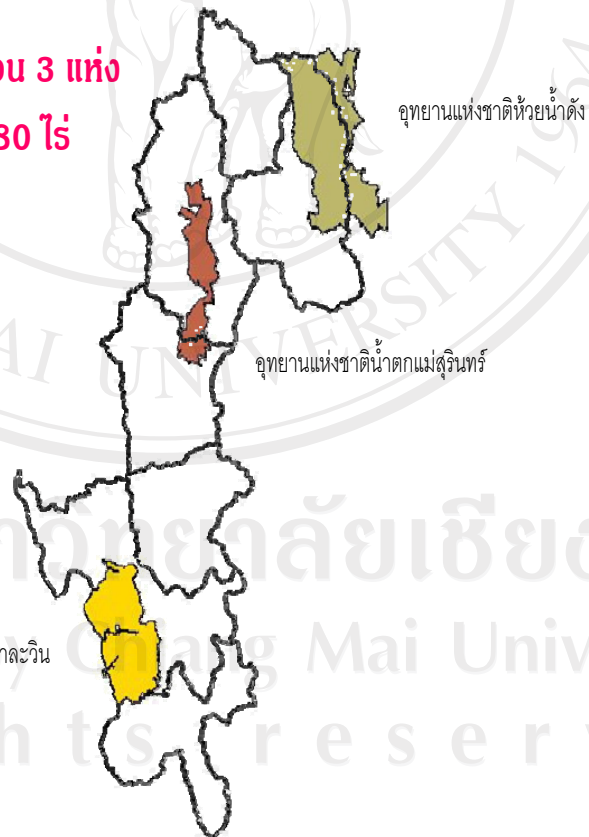
ภาพที่ 4.1 เขตป่าสงวนแห่งชาติ

ที่มา; สำนักงานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจังหวัดแม่ฮ่องสอน: กันยายน 25

ป่าสงวนแห่งชาติ 9 ป่า เนื้อที่รวม 6,988,528 ไร่ ได้แก่

1. ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ปาย ฟังขวา
2. ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ปายฝั่งซ้ายตอนบน
3. ป่าสงวนแห่งชาติแม่สุรินทร์
4. ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ยมฝั่งซ้าย แปลง 1
5. ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ยมฝั่งซ้าย แปลง 2
6. ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่เงา – แม่สำเพ็ง
7. ป่าสงวนแห่งชาติป่าสาละวิน
8. ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ยมฝั่งขวา
9. ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ปายฝั่งซ้ายตอนล่าง

**อุทยานแห่งชาติ จำนวน 3 แห่ง
รวมเนื้อที่ 781,480 ไร่**

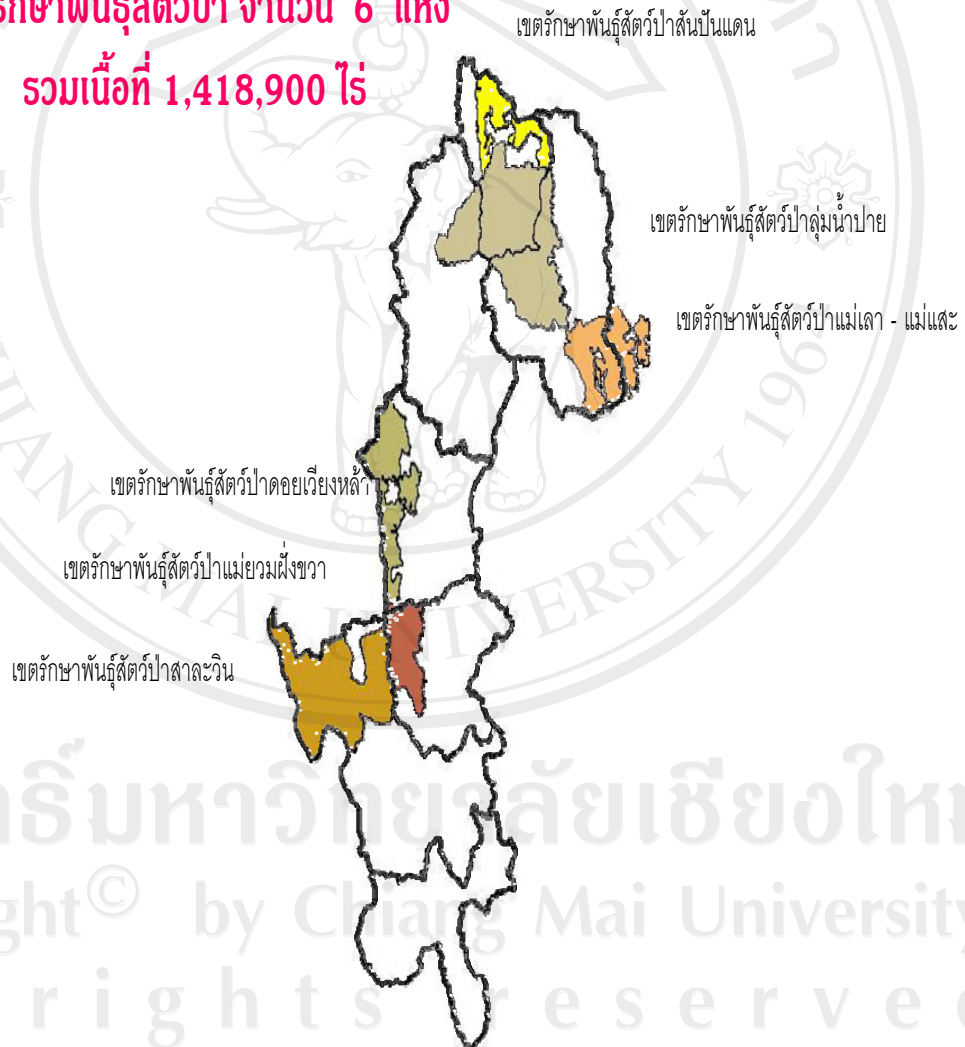

ภาพที่ 4.2 เขตอุทยานแห่งชาติ

อุทยานแห่งชาติ 3 ป่า คิดเป็นเนื้อที่รวม 781,480 ไร่ ได้แก่

1. อุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง
2. อุทยานแห่งชาติสาละวิน
3. อุทยานแห่งชาติน้ำตกแม่สุรินทร์

**เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า จำนวน 6 แห่ง
รวมเนื้อที่ 1,418,900 ไร่**

ภาพที่ 4.3 เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

ที่มา; สำนักงานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจังหวัดแม่ฮ่องสอน: กันยายน 2550

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 6 ป่า คิดเป็นเนื้อที่รวม 1,418,900 ไร่ ได้แก่

1. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่เลาแม่สะละ
2. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำปาย
3. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสันปันแดน
4. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยเวียงหล้า
5. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่ขมฝั่งขวา
6. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสาละวิน

และยังอยู่ระหว่างรอประกาศอีก 2 ป่าคืออุทยานแห่งชาติถ้ำปลาและ อุทยานแห่งชาติแม่เงา

กล่าวโดยสรุปแล้วพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ 9 ป่า คิดเป็นเนื้อที่รวม 6,988,528 ไร่ อุทยานแห่งชาติ 3 ป่า คิดเป็นเนื้อที่รวม 781,480 ไร่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 6 ป่า คิดเป็นเนื้อที่รวม 1,418,900 ไร่รวมพื้นที่เขตป่า 9,188,908 ไร่ พื้นที่ทั้งหมดของจังหวัด 7,969,750 ไร่ (ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจังหวัดแม่ฮ่องสอน: ข้อมูลPowerPointนำเสนอเวทีประชาธิปไตยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน วันที่13 กันยายน 2550 โรงแรมอิมพีเรียลธาราแม่ฮ่องสอน) ซึ่งพื้นที่ป่าที่ประกาศมากกว่า 1,219,158 ไร่ ซึ่งในประเด็นนี้ยังเป็นข้อถกเถียงยังหาข้อสรุปไม่ได้ (จนปัจจุบัน 2550) จำเป็นต้องมีการสำรวจพื้นที่ให้ชัดเจนอีกครั้ง

อย่างไรก็ตามในการจัดการพื้นที่ป่าก็ยังคงอาศัย กฎหมายป่าไม้ ตามพ.ร.บ.ป่าไม้ พุทธศักราช ๒๔๘๔ มาตรา ๔ ระบุไว้ว่า

(๑) “ป่า” หมายความว่า ที่ดิน ที่ยังมีต้นไม้บุคคลได้มาตามประมวลกฎหมายที่ดิน

(๒) “ไม้” หมายความว่า ไม้สัก และไม้อื่นทุกชนิดที่เป็นต้น เป็นกอ เป็นเถา รวมตลอดถึงไม้ที่นำเข้ามาในราชอาณาจักร ไม้ไผ่ทุกชนิด ปาล์ม หวาย ตลอดจนราก ปุ่ม ตอ เศษ ปลาย และกิ่ง ของสิ่งนั้นๆ ไม่ว่าจะถูกตัดทอน เลื่อย ผ่า ถาก ขุด หรือทำด้วยประการอื่นใด

ตามพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติให้ความหมาย “ของป่า” หมายความว่า สิ่งต่างที่เกิดขึ้นหรือมีอยู่ในป่า เป็นต้นว่า

1. ไม้พื้น ถ่านเปลือกไม้ ใบไม้ ดอกไม้ เมล็ด ผลไม้ หน่อไม้ ชันไม้ และยางไม้
2. หญ้า อ้อ พง แยม หรือ คา กก กระจุค กล้วยไม้ กูด เห็ด และพืชอื่น
3. ซากสัตว์ ไข่ หนึ่ง เขา นอ งา กราม ขนวย กระดุก ขน รังนก ครั่ง รังผึ้ง น้ำผึ้ง ขี้ผึ้งและมูลค้างคาว
4. ดิน หิน กรวด ทราย แร่และน้ำมันและ

หมวดที่ 2. การควบคุมและรักษาป่าสงวนแห่งชาติ

มาตรา 14 ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ห้ามมิให้บุคคลใดขุดถ้ำ ครอบครอง ทำประโยชน์ หรืออยู่อาศัยในที่ดิน ก่อสร้างแผ้วถาง เผาป่า ทำไม้ เก็บของป่า หรือกระทำด้วยประการใดๆ อันเป็นการเสื่อมเสีย แก่สภาพป่าสงวนแห่งชาติ

มาตรา 15 การทำไม้ หรือเก็บหาของป่าในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ให้กระทำได้เมื่อได้รับใบอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ หรือเมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ได้ประกาศ อนุญาตไว้เป็นคราวในเขตป่าสงวนแห่งชาติ

มาตรา 38 ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ห้ามมิให้ผู้ใดขุดถ้ำ หรือครอบครองที่ดิน หรือปลูก หรือก่อสร้างสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือตัด โค่น แผ้วถาง เผา หรือทำลายต้นไม้หรือพฤษชาติอื่น หรือขุดหาแร่ ดิน หิน หรือสัตว์เลื้อย หรือปล่อยสัตว์ หรือสัตว์ป่า หรือเปลี่ยนแปลงทางน้ำ หรือทำให้น้ำในลำน้ำ ลำห้วย หนอง บึง ท่วมท้น เหือดแห้ง เป็นพิษ หรือเป็นอันตรายต่อสัตว์ป่า ฯลฯ

ในการป้องกันคุ้มครองป่า จะใช้พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า ปี 2503 ที่มีการปรับปรุงแก้ไขในปี 2535 ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำปาย ประกาศเมื่อ พ.ศ.2515) และ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสันปันแดน ประกาศเมื่อ พ.ศ.2543 สำหรับกรณี “ไม้” จะใช้พระราชบัญญัติป่าไม้ปี 2484 สำหรับเจ้าหน้าที่ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำปายสำนักงานอยู่ที่อำเภอปาย ในส่วนของอำเภอปางมะผ้าจะตั้งเป็นหน่วยย่อย ในนามหน่วยพิทักษ์ป่ามีเจ้าหน้าที่ประจำอยู่ 5 คน (พนักงานของรัฐ 1 คนพนักงานจ้างเหมา 4 คน) โดยมีหน่วยพิเศษ “สายตรวจและปราบปราม” จากหน่วยใหญ่ที่อำเภอปาย จำนวน 15 คนเข้ามาเป็นบางครั้งไม่ได้ประจำ

4.1.2 กระบวนการและวิธีชี้แจงชุมชนรับทราบในสาระของพระราชบัญญัติ

ในระยะแรกๆที่มีการประกาศใช้ กฎหมายป่า พระราชบัญญัติป่าไม้ 2484 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ 2504 พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ 2507 พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า ปี 2535 และพระราชบัญญัติสวนป่า ปี 2535 นั้นชุมชนไม่เคยรับรู้รับทราบหรือแสดงความคิดเห็นถึงผลกระทบที่ชุมชนจะได้รับใดๆ มาก่อนเลยเพียงแต่ต้องมีการรับไปปฏิบัติตามเท่านั้น ส่วนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสันปันแดน ประกาศเมื่อ พ.ศ.2543 มีการชี้แจงทำความเข้าใจกับผู้นำชุมชนชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล ในกระบวนการที่หน่วยงานที่รับผิดชอบ โดยตรงดำเนินการชี้แจงทำความเข้าใจให้ชุมชนรับทราบด้วยทกกฎหมาย เงื่อนไขขอบเขตพื้นที่ต่างๆนั้นกระทำโดยการเข้าชี้แจงกับหน่วยงานในระดับอำเภอและเข้าร่วมประชุมชี้แจงในวันประชุมกำนันผู้ใหญ่บ้านของทางอำเภอ ในระดับชุมชนเป็นการนำประกาศเขตพื้นที่ป่า

ขาด A4 ไปติดไว้ที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน และการติดประกาศ ขอบเขตพื้นที่ป่าต่างๆ โดยใช้แผนที่มาตราส่วน 1: 50000 ขนาดเท่าโปสเตอร์ แสดงขอบเขตพื้นที่ป่าต่างๆที่ได้ถูกประกาศไปแล้วในบริเวณที่ตั้งของหน่วยงานนั้นๆ

4.1.3 มาตรการที่หน่วยป่าไม้ดำเนินการ

จากการประกาศใช้กฎหมายป่าไม้และพระราชบัญญัติต่างๆชุมชนทั้งหมดในอำเภอปางมะผ้าจะอยู่อาศัยหรือกระทำการใดๆไม่ได้เลย ทางหน่วยรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำปายมีความเข้าใจ มีชุมชนที่อยู่อาศัยจำนวนมากและต้องใช้พื้นที่ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรและอาศัยทางหน่วยฯ มีความอึดอัดลำบากใจมากที่จะปฏิบัติตามกฎหมาย แต่ ก็ต้องปฏิบัติ ตามหน้าที่ “ใช้วิธีหลบตาข้างหนึ่ง” หากมีการกระทำที่เกินไปจริงๆ ในทางปฏิบัติแล้วทางเจ้าหน้าที่ป่าไม้จะออกตรวจป่าหากพบเห็นพื้นที่ป่าถูกตัดโค่นจะเข้าจับกุมผู้บุกรุกและนำตัวผู้กระทำผิดส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินคดีในพื้นที่อื่น ๆ มีการย้ายชุมชนหลายแห่งไปอยู่นอกเขตพื้นที่ป่า มีผลกระทบมากมายไม่มีที่ดินมากพอที่จะรองรับในการตั้งถิ่นฐานใหม่ ไม่มีแหล่งน้ำเพียงพอ สภาพดินเลวไม่สามารถทำการเกษตรได้ เกิด การอพยพแรงงานเข้าสู่เมืองและกลายเป็นปัญหาสังคม ปัจจุบันได้มีการกำหนดเขตให้ชุมชนอาศัยและอาศัยประกอบอาชีพได้ในขอบเขตที่กำหนด “ขอบเขตที่ระบุชัดเจนนั้นไม่สามารถเปิดเผยได้เป็นความลับทางราชการ หากไม่มีคำสั่งจากส่วนกลางไม่สามารถเปิดเผยได้”

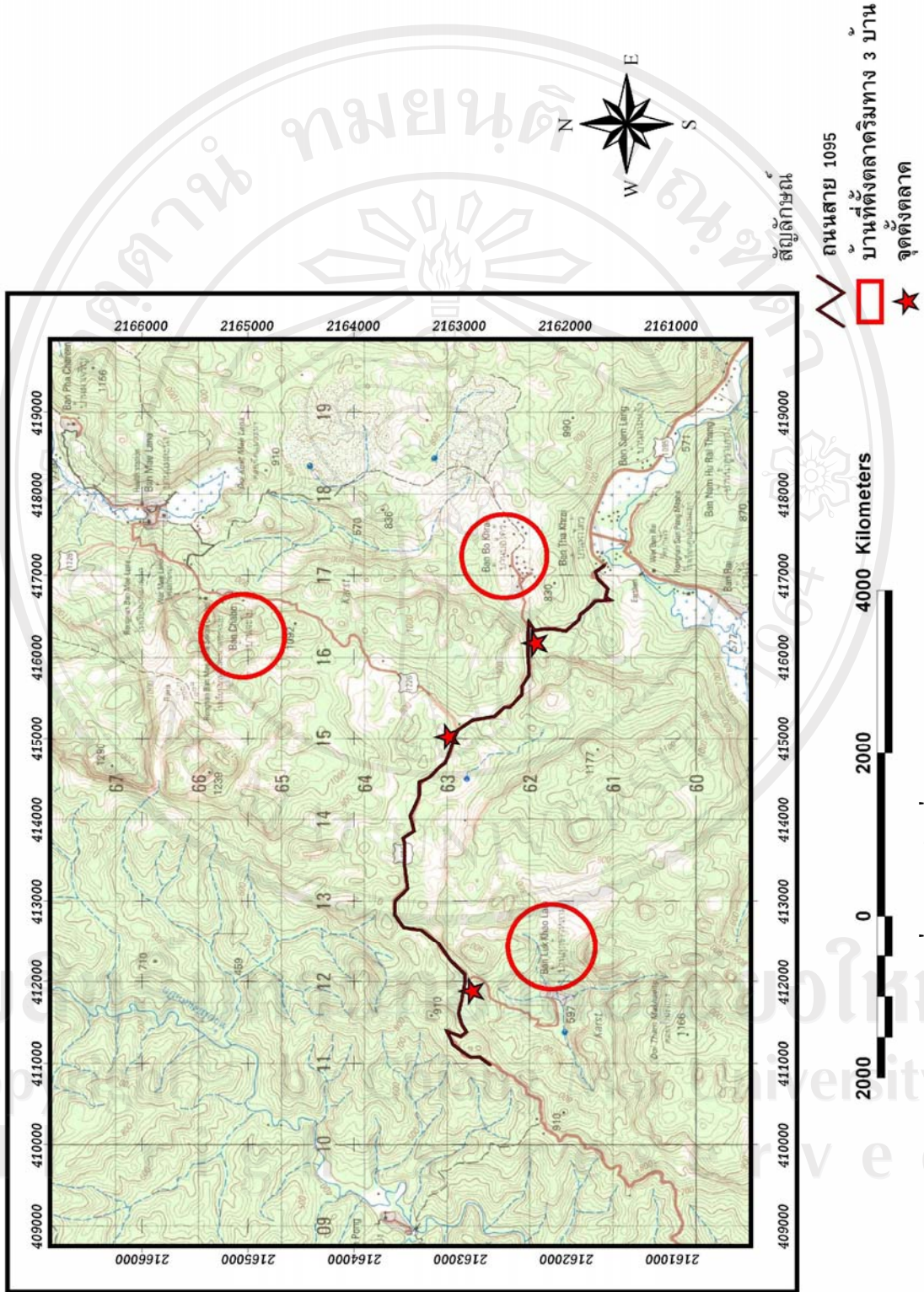
4.1.4 ข้อจำกัดด้านสิทธิการใช้ทรัพยากร

เดิมพื้นที่ป่าบริเวณอำเภอปางมะผ้ายังอุดมสมบูรณ์ ผู้คน และชุมชนยังมีไม่มาก และในความคิดและความรับรู้เข้าใจของชาวบ้าน “พื้นที่นี้แต่ก่อนมันไม่ได้เป็นของใคร” ดังนั้นใครจะทำกินบนพื้นที่เท่าไร ก็แล้วแต่กำลังแรงงานและความจำเป็นของแต่ละคนและครอบครัว หลังจากประกาศเขตป่าตามพระราชบัญญัติต่างๆ แล้วการรับรู้รับทราบในข้อมูลถูกจำกัดจากเงื่อนไขในพื้นที่ที่อยู่ห่างไกล การรับรู้ในการสื่อสารที่ส่งผลต่อความเข้าใจในสาระตามประมวลกฎหมายที่กำหนด ทำให้พื้นที่ทั้งอำเภอปางมะผ้ามีโฉนดที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมาย 11 แปลงซึ่งทั้งหมดเป็นพื้นที่นากกระจายอยู่ใน 3 ตำบล 4 หมู่บ้าน ที่เหลือล้วนอยู่อาศัยและประกอบอาชีพด้านการเกษตรในพื้นที่ป่า ถึงแม้ว่าจะมีกฎหมายป่าไม้ ปี 2484 กฎหมายที่ดิน ปี 2497 และพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ และ พระราชบัญญัติเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าที่กำหนดไว้ย่อมหมายถึงการที่ชุมชนอยู่อาศัยในพื้นที่ที่ประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติปี 2507 นั้นจะอยู่อาศัยหรือกระทำการใดๆไม่ได้เลย แต่ในสภาพความเป็นจริงของอำเภอปางมะผ้ามีชุมชนที่อยู่อาศัยและใช้พื้นที่ประกอบอาชีพด้าน

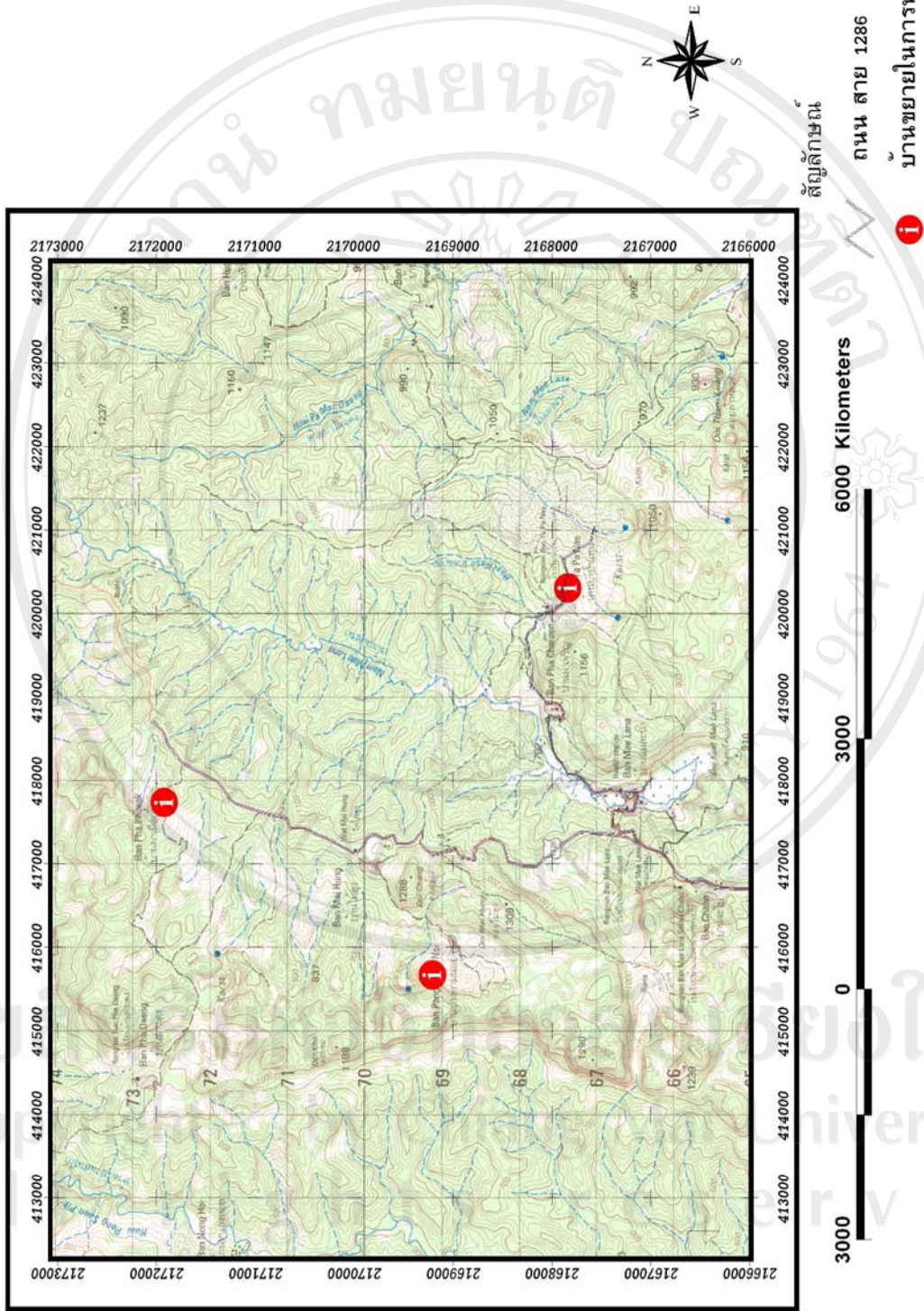
การเกษตรจำนวน 38 หมู่บ้านหลัก 13 หมู่บ้านบริวาร (ยกเว้น 2 หมู่บ้านที่ได้เพิกถอนไป ตามเงื่อนไขของโครงการตามพระราชดำริ) ล้วนยังคงอาศัยและประกอบอาชีพโดยการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน-น้ำ-ป่า) ทั้งสิ้น

กรณีบ้านบ่อไคร้ นั้นในอดีตมีการอาศัยและใช้พื้นที่ป่าในการดำรงชีพ สามารถประกอบอาชีพ การทำไร่สามารถกระทำได้ตามกำลังของครัวเรือน มีวัตถุประสงค์เป็นการผลิตเพื่อยังชีพ สามารถเก็บหาและใช้ของป่าได้ทั้งจำนวนและปริมาณโดยอิสระ พื้นที่เก็บหาก็ไม่ไกลจากหมู่บ้าน บริเวณรอบๆหมู่บ้าน ซึ่งในการปฏิบัติแล้วในการเก็บหา จะเป็นจำนวนไม่มาก เพียงพอสำหรับการบริโภคและใช้ในครัวเรือนเท่านั้น อีกทั้งจำนวนผู้คนที่อาศัยในชุมชนก็มีจำนวนไม่มาก ทำให้ภาพรวมในการเก็บหาและใช้ผลผลิตจากป่ามีไม่มากนัก อาชีพที่สร้างรายได้คือการปลูกฝิ่น การประกาศเขตป่าที่รัฐได้ดำเนินการ ในระยะแรกๆไม่มีผลในทางปฏิบัติใดๆ เลย เป็นเพียงแค่ข่าวลือเท่านั้น

ผลกระทบปัญหาในพื้นที่ได้เริ่มความรุนแรงขึ้น เมื่อรัฐบาลมีนโยบายปราบปรามยาเสพติด(ฝิ่น) อย่างเด็ดขาดจริงจังกฎหมายได้กำหนดแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาชุมชน สิ่งแวดล้อม และควบคุมพืชเสพติดที่สูง ฉบับที่ 1 – 2 ปี พ.ศ. 2535 – 2539 และปี พ.ศ. 2540 - 2544 ได้นำโครงการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่น การผลิตเพื่อขาย การส่งเสริมอาชีพและการจำกัดพื้นที่ทำกินของชุมชนมาใช้ กฎหมายป่าไม้เริ่มถูกนำมาบังคับใช้จริงจังกมากขึ้นเนื่องจากการทำเกษตร เทคโนโลยีการใช้ปุ๋ย ใช้น้ำ สารเคมี ในพื้นที่สูงถูกรัฐมองว่าเป็นตัวทำลายป่า การจำกัดพื้นที่ทำกินของชุมชน โดยการปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่น(ห้ามปลูกฝิ่น)การส่งเสริมอาชีพ การผลิตเพื่อขาย ระบบการผลิตที่เปลี่ยนไปทำให้ชุมชนประสบภาวะหนี้สินยิ่งทำยิ่งจน ทางออกของชุมชนคือต้องเข้าไปพึ่งพิงทรัพยากรป่าที่ไม่ต้องมีการลงทุน เริ่มมีการนำของป่าออกไปขายในช่วงปี 2529-2537 มีการขยายจุดค้าขายเป็น 3 ชุมชน (บ้านบ่อไคร้,บ้านลูกข้าวหลาม,บ้านจะโปะ) 2 ชุมชนเก็บหา (บ้านยาป่าแหน,บ้านปางคายน้อย) นับเป็นช่วงระยะที่มีการเก็บหาของป่าแบบเสรีเพื่อการค้า ขาดการควบคุมดูแลทั้งจากภาครัฐและชุมชน (Open Access) และเมื่อมีการค้าหาไม่มากขึ้น มีการตั้งโรงงานแปรรูปหน่อไม้ (ป่า) รัฐจึงใช้อำนาจตามกฎหมายป่าไม้เข้ามาจับกุมดำเนินคดี

ภาพที่ 4.4 หมู่บ้านที่ทำตลาดริมทางและจุดขายของริมทาง

ถนน สาย 1286
บ้านขยายในการทหารของป่า

ภาพที่ 4.5 บ้านขยายที่เก็บหาของป่า (หน่วย)

การใช้กฎหมายป่าไม้มาบังคับใช้จริงจึงมากขึ้นส่งผลให้เกิดความขัดแย้งในระดับอำเภอ ระหว่างหน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะหน่วยงานป่าไม้กับชุมชนมากมายนับจากมีการประกาศใช้มาตลอด จากการศึกษาสถิติการจับกุมชาวบ้านในพื้นที่อำเภอปางมะผ้า ที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้จับกุมและนำส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินการในปี 2544 มีถึง 263 คดี ซึ่งคดีส่วนใหญ่จะเป็นคดีที่เกี่ยวกับการรุกเข้าไปทำพื้นที่ไร่ในเขตป่า จากกรณีที่เกิดขึ้นทำให้ชุมชนเข้าร่วมการเคลื่อนไหวของสหพันธ์กลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ(คกน.) สมัชชาคนจน และเครือข่ายป่าชุมชนเพื่อทวงถามและพิสูจน์สิทธิในการอยู่อาศัย การประกอบอาชีพเกษตรและจัดการดูแลทรัพยากร นับตั้งแต่ปี 2537 ทางรัฐบาลจึงมีมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 30 มิถุนายน 2541 มีสาระสำคัญ กำหนดให้พิสูจน์สิทธิราษฎรในเขตป่าโดยใช้ภาพถ่ายทางอากาศ และให้ชะลอการจับกุมราษฎรจนกว่าจะมีการพิสูจน์สิทธิ

ในขณะเดียวกันนอกเหนือจากการควบคุมให้ชุมชนที่อยู่ในเขตป่า ระดับกฎหมายที่เป็นปัญหาหลักแล้ว ทางรัฐบาลได้มีโครงการป่าไม้ เข้ามาในชุมชน “บ้านบ่อไคร้” โครงการหมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่ ปี 2548 กล่าวคือรัฐลงไปจัดตั้งชุมชนให้กระทำตามรูปแบบที่รัฐกำหนดไว้ ทำให้ชุมชนต้องสูญเสียที่ดินและการปรับเปลี่ยนการผลิต วิธีการจัดการป่าตามที่รัฐกำหนด โดยละทิ้งภูมิปัญญาดั้งเดิม กลับยิ่งเป็นการขยายอำนาจรัฐที่เข้าไปควบคุมชุมชนมากยิ่งขึ้น

4.2 พัฒนาการของความต้องใช้ผลผลิตจากป่า

4.2.1 พัฒนาการของตลาดริมทาง

การจำหน่ายผลผลิตจากป่า (NTFP: Non-Timber Forest Product) ของหมู่บ้านบ่อไคร้ เริ่มจาก “แม่แต่นานู” แม่ยายของนายสมพงษ์ พันธุ์สามหมอก ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน (พ.ศ. 2549) ปัจจุบันได้เสียชีวิตแล้ว โดยได้นำหน่อ เห็ด ผักป่าและผลผลิตเกษตรเช่น แตง, ถั่ว ที่เหลือจากการบริโภคจากบ้านลูกบ้านหลานไปวางขายบริเวณริมถนนปากทางเข้าหมู่บ้านลักษณะ “แบกะดิน” ในปลายปี 2529 ต้นปี 2530 เมื่อดำเนินการได้ระยะหนึ่งประมาณ 2 สัปดาห์ สินค้าที่นำไปขายเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคที่ผ่านทางไป-มา ประกอบกับแม่แต่นานูเองได้กลับมาพูดคุยให้ลูกหลานฟังถึงรายได้จากการนำสินค้าไปจำหน่ายบริเวณปากทางเข้าหมู่บ้าน ในแต่ละวัน 200-300 บาททำให้ชาวบ้านสนใจและนำสินค้าไปร่วมจำหน่าย 3-4 คนประกอบกับในอดีตผลผลิตเกษตรจากไร่เมื่อถึงฤดูกาลผลผลิตจะออกมามาก และผลผลิตเกษตรเหล่านั้นจะนำเสียบ่าย อาทิ แตงกวา, แตงไทย, พริกเขียว, พริกทองเป็นต้น เมื่อมีทางเลือกที่ดีกว่าที่จะปล่อยให้เน่าเสีย โดยการนำผลผลิตเหล่านั้นไปวางจำหน่ายผสมกับผลผลิตจากป่า การวางขายริมทางในลักษณะแบกะดินทำได้ 3 ปี ชุมชนจึงได้ช่วยกันสร้างเพิงขายแบบชาวบ้านไว้ในด้านติดเชิงเขา ปี 2533 แต่มีปัญหาในด้านการจอดรถซื้อสินค้าจึงได้ย้ายมาสร้างอีกด้านหนึ่งของถนน และได้ดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน 56 หลังคาเรือน

มีหลังคาเรือนที่มีอาชีพหลักจากการค้าขายของป่าจริงๆ ในลักษณะ “ผู้ค้า” ที่ตลาดริมทาง 20 รายที่ เหลือเข้าเกี่ยวข้องกับในลักษณะ “ผู้เก็บหา หรือผู้ผลิต”

4.2.2 สถานการณ์การสร้างตลาดริมทางและการจัดการของชุมชน

ปี พ.ศ.2529 เริ่มดำเนินการตลาดริมทางในลักษณะ แบน กะดิน

ปี พ.ศ.2532 หมู่บ้านลูกข้าวหลามได้เริ่มเลียนแบบ การนำผลผลิตจากป่าวางขายบริเวณ ปากทางเข้าหมู่บ้าน

ปี พ.ศ.2533 หมู่บ้านจำโป้ ได้ดำเนินการตามโดยนำผลผลิตจากป่ามาขายบริเวณสาม แยกปากทางเข้าบ้านแม่ละนา

ปี พ.ศ.2535 ทางสโอมสรโรตารี ได้สนับสนุนการสร้างศาลาเอนกประสงค์ ชาวบ้านได้ ใช้ขายผลผลิตจากป่า บริเวณปากทางเข้าหมู่บ้านลูกข้าวหลาม

ปี พ.ศ. 2535 -2537 ได้มีพ่อค้า นายทุนจากภายนอกมาตั้งโรงงานแปรรูปหน่อไม้ ที่บ้าน ไร่ ตำบลสป้อง โดยมาทำการรับซื้อหน่อไม้สดทุกชนิดจากบ้านบ่อไคร้ ลูกข้าวหลาม จำโป้ และ หมู่บ้านใกล้เคียงเพื่อจัดแปรรูปผลผลิตหน่อไม้เป็นหน่อไม้ปิ้ง ดำเนินการได้ประมาณ 2 ปี ได้ถูก หน่วยป่าไม้จับดำเนินคดี

ปี พ.ศ.2538 ทางอำเภอได้สนับสนุนให้ทางกำนัน(นายพรมชัย คำเขียว)ตำบลปางมะผ้า สร้างตลาดริมถนน บริเวณสามแยกปาก ทางเข้าบ้านแม่ละนา

ปี พ.ศ.2540 องค์การบริหารส่วนตำบลปางมะผ้า สนับสนุนการสร้างตลาดปากทางเข้า บ้านแม่ละนาในส่วนของทำถังเก็บน้ำ และห้องน้ำ

ถึงแม้จะมีการสนับสนุนจากองค์กรต่างๆ ทั้งจากภายในและจากภายนอกในการจัดสร้าง ตลาดริมทาง เสมือนกับการส่งเสริมให้ชาวบ้านเพิ่มปริมาณการเก็บผลผลิตจากป่ามากขึ้น โดย องค์กรเหล่านั้นมีแนวคิดแต่เพียงด้านเดียวคือด้านเศรษฐกิจ ไม่ได้มีการร่วมกับชุมชนคิดและวาง แผนการจัดการใดๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการที่เกี่ยวกับผลผลิตจากป่า เลยทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยตรงเช่น องค์การบริหารส่วนตำบล, ป่าไม้ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยอ้อมเช่น มหาวิทยาลัยในพื้นที่ อำเภอ, พัฒนาชุมชน

จากการเก็บผลผลิตจากป่า โดยเฉพาะหน่อ ได้มีการเก็บเพื่อการจำหน่ายจาก 3 หมู่บ้านมี การรुक้าเขตหมู่บ้านเข้ามาเก็บของป่า นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่าง 3 ชุมชน บ้านบ่อไคร้, จำโป้, ลูก ข้าวหลาม รวมถึงหมู่บ้านใกล้เคียง บ้านยาป่าแห่น, ปางคามน้อย จึงได้เกิดเวทีพูดคุยกันขึ้นบ่อยครั้ง จึงได้ข้อตกลงร่วมกันถึงการแบ่งขอบเขตหมู่บ้านที่ชัดเจน ตลอดจนการจัดการทรัพยากรในชุมชน

จากการพูดคุยก่อให้เกิด “เครือข่ายชาวไทยภูเขาปางมะผ้า” ตั้งแต่ปี พ.ศ.2539 เป็นต้นมาเพื่อรื้อฟื้นสำนึกดั้งเดิมของชุมชนที่เคยใช้ในการจัดการทรัพยากรส่วนรวมร่วมกันในอดีตนำมาปรับใช้

อย่างไรก็ตาม การส่งเสริมด้านตลาดริมทางก็ไม่ได้ได้รับความนิยมจากคนในท้องถิ่นอำเภอปางมะผ้าและนักเดินทางที่ผ่านไป-มา อาจเป็นเพราะว่าสถานที่ตั้งของตลาดบ่อไคร้ นั้นเป็นช่วงที่รถทุกคันต้องชะลอความเร็ว เพราะเป็นทางโค้ง สูงชันลักษณะพับศอก การขายสินค้ามีการดำเนินการแบบต่อเนื่องและประจำ และตลาดบ่อไคร้เป็นจุดแรกที่เริ่มดำเนินการทำให้เป็นที่รู้จักกับบุคคลที่ใช้บริการมาตั้งแต่ต้น

4.2.3 ระบบการจัดการด้านการค้าขายภายในชุมชน

การจัดการด้านการจำหน่ายจะมีอยู่ 3 คนที่เป็นหลักได้แก่ นางนาหมาะ สุขเรือนทอง นางนาสือ ไพเรนดิธรรม และนางนาที ธรรมณี เป็นหลักในการขายผลผลิต การใช้ตลาดใครจะใช้ก็ได้ ในช่วงที่มีผลผลิตมากๆ จะมีอยู่ 10-12 รายที่จะอยู่ร้านขายสินค้าเป็นประจำ ชาวบ้านที่ไม่ได้ไปนั่งขายจะใช้ระบบฝากไปตามญาติพี่น้องหรือเพื่อนขายให้ โดยไม่คิดค่าฝาก จะขายให้ฟรีเป็นการช่วยเหลือกันและกันขายได้เท่าไรก็ให้เจ้าของ เพียงแต่ผู้ฝากต้องนำสินค้าไปบริเวณเพิงขายและนำกลับเอง การดำเนินการในลักษณะนี้ยังคงดำเนินการอยู่จนถึงปัจจุบัน(ปี 2550)

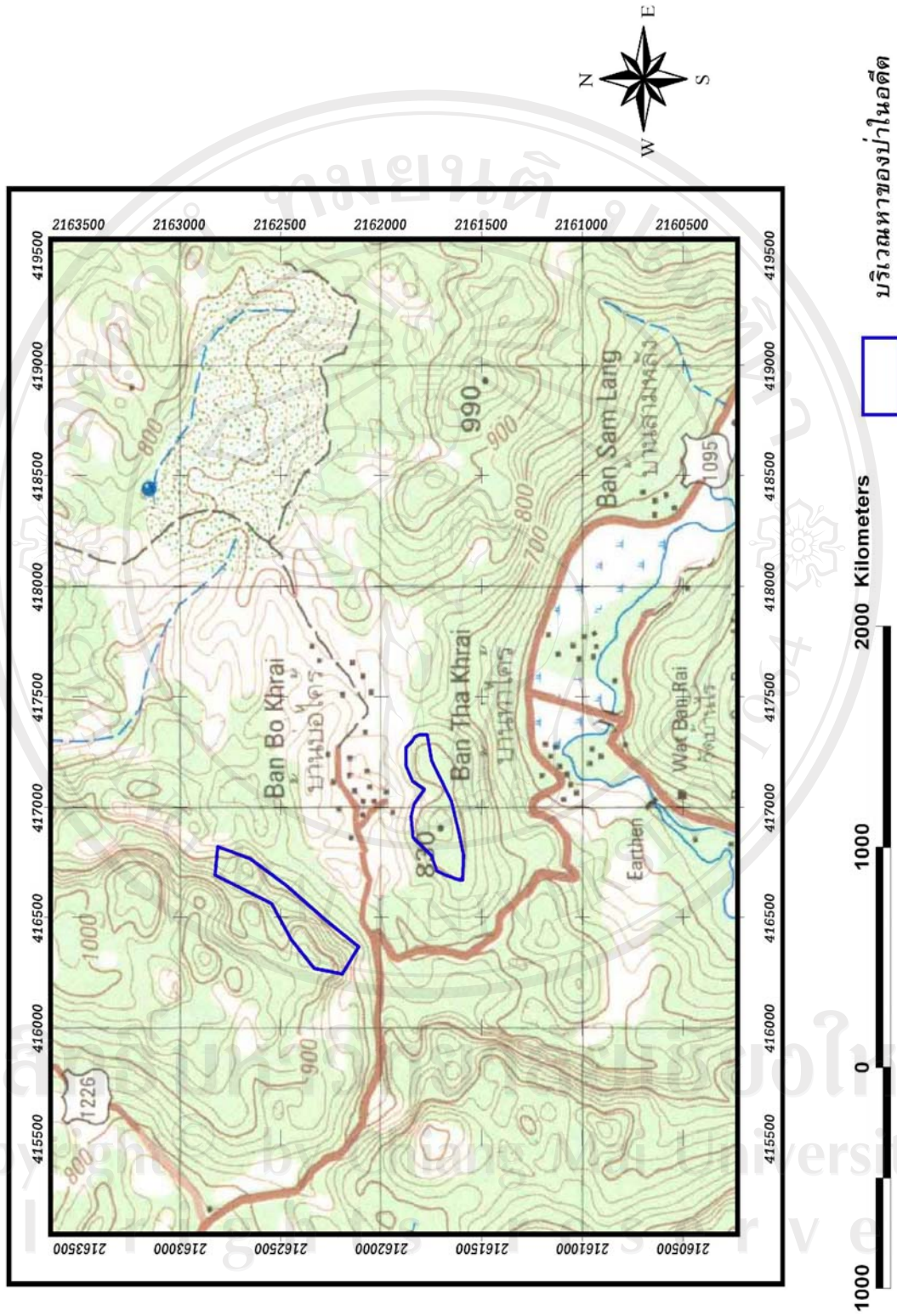
4.2.4 การเก็บหาของป่าในอดีต

ในอดีตการเก็บหาของป่าเป็นการเก็บหาเพื่อการยังชีพและแบ่งปันกันเองระหว่างเครือญาติในชุมชน ที่เหลือสำหรับการบริโภคถึงจะมีการขายให้กับผู้ที่ผ่านมาพบเท่านั้น สามารถจำแนกได้ดังนี้

ตารางที่ 4.1 ช่วงเวลาการเก็บหาของป่าในอดีต

เดือน/ชนิด	พฤษภาคม	มิถุนายน	กรกฎาคม	สิงหาคม	กันยายน	ตุลาคม
เห็ด	←	←	←	←	←	←
หน่อไม้		←	←	←	←	←

ในลักษณะการเก็บหาผลผลิตจากป่าเป็นการเก็บแบบผ่านไปพบเห็นเวลาไป หรือกลับจากการเดินทางไปทำไร่ หรือตั้งใจไปเก็บหาเพื่อนำมาบริโภคในครัวเรือนที่เหลือก็แบ่งปันในชุมชน บริเวณเก็บหาที่ไม่ไกลจากหมู่บ้าน ปริมาณที่เก็บก็ไม่มากนักในแต่ละครั้งที่เก็บ ทั้งนี้อยู่ที่ปริมาณที่พบเห็นในแต่ละครั้ง สามารถเก็บหาได้ทุกที่ไม่มีมีการควบคุมใดๆ จากชุมชนหรือมีจารีตวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง

ภาพที่ 4.6 พื้นที่เก็บทางของป่าในอดีต

4.2.5 ข้อจำกัดด้านการเกษตรและการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต

การผลิตในด้านการเกษตรนับแต่อดีตนั้นเป็นการทำไร่ แบบไร่เลื่อนลอย กล่าวคือเป็นการทำไร่แบบโค่นไม้ใหญ่แล้วเผาสำหรับวิธีการทำไร่ของชาวบ้าน เริ่มแรกจะไปหาที่ป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์หรือที่ “ดินดี” แล้วแผ้วถางที่โดยโค่นต้นไม้ล้มไว้ให้แห้ง เพื่อเผาในเดือนมีนาคม-เมษายน หลังจากเผาไร่แล้วก็เก็บกิ่งไม้เศษไม้ที่เหลือมาเผาในเตียนอีกครั้ง แล้วเตรียมพื้นที่พอสุนตงจึงปลูกข้าว เอาหญ้า (เก็บหญ้า) เก็บเกี่ยว หาพื้นที่ใหม่ ส่วนพื้นที่ไร่เหล่าหรือที่เก่าก็จะปลูกข้าวโพดต่อไปในการปลูกพืชไร่เป็นการผลิตเพื่อใช้บริโภคเป็นหลักส่วนการปลูกพืชรายได้จะเป็นการปลูกฝิ่นซึ่งในขั้นตอนในการผลิตทุกอย่างจะมีการเอามือเอาแรงกันตามฤดูกาลทำไว้ในแต่ละขั้นตอน สามารถกระทำได้อย่างอิสระ แต่เดิมบริเวณพื้นที่นี้ยังอุดมสมบูรณ์ ผู้คน และชุมชนยังมีไม่มาก และในความคิดและความรับรู้เข้าใจของชาวบ้าน “พื้นที่นี้แต่ก่อนมันไม่ได้เป็นของใคร” ดังนั้นใครจะทำกินบนพื้นที่เท่าไร ก็แล้วแต่กำลังแรงงานและความจำเป็นของแต่ละคนและครอบครัว ถึงแม้ว่าจะมีกฎหมายป่าไม้ ปี 2484 และกฎหมายที่ดิน ปี 2497 ออกมาแล้วก็ตาม แต่ก็ไม่ได้มีการบังคับใช้อย่างเข้มงวดเนื่องจาก “สภาวะชายขอบ” ผลกระทบปัญหาในพื้นที่ได้เริ่มทวีความรุนแรงขึ้น เนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายปราบปรามยาเสพติด (ฝิ่น) อย่างเด็ดขาดจริงจังและนำโครงการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่น การผลิตเพื่อขาย การส่งเสริมอาชีพและการจำกัดพื้นที่ทำกินของชุมชนมาใช้ในบริเวณลุ่มน้ำแดง-น้ำของ กฎหมายป่าไม้เริ่มถูกนำมาบังคับใช้จริงจังมากขึ้นเนื่องจากการทำเกษตรในพื้นที่สูงถูกรัฐมองว่าเป็นตัวทำลายเศรษฐกิจของป่า ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีการผลิตของทุกชุมชนในบริเวณลุ่มน้ำ สาเหตุหลักของปัญหาวนเนื่องจากแต่ละชุมชนถูกจำกัดพื้นที่ทำกิน ห้ามบุกรุกเปิดป่าใหม่ ทำให้ชาวบ้านต้องใช้พื้นที่ซ้ำที่เดิมทุกปี สภาพดินจึงขาดความสมบูรณ์ส่งผลให้ผลผลิตต่ำลง ข้าวไม่เพียงพอต่อการบริโภค

เมื่อปี 2526 โครงการพัฒนาที่สูงไทย-เยอรมัน(Thai-German Highland Development Program. TG) ได้เข้ามามีบทบาทให้ชาวบ้านปลูกพืชทดแทนฝิ่นและสอบถามเก็บรวบรวมปัญหาและความต้องการของชาวบ้านในการพัฒนาความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น เป็นการเตรียมความพร้อมของชุมชนก่อนเริ่มการปราบปรามการปลูกฝิ่น จากนั้นในช่วง ปี พ.ศ.2529-2530 ทหารและตำรวจตระเวนชายแดนได้เข้ามาปฏิบัติการทำลายไร่ฝิ่นในทุกชุมชนที่มีการปลูก จับยึดฝิ่นดิบจากชาวบ้าน แต่มิได้จับกุมชาวบ้าน ต่อมาในช่วง ปี พ.ศ.2531-2536 “ทีจี” ร่วมกับหน่วยราชการต่างๆได้แก่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมป่าไม้ พัฒนาชุมชน ประชาสงเคราะห์ สาธารณสุขและฝ่ายปกครอง ก็ได้เข้ามาดำเนินงานส่งเสริมพัฒนาอาชีพของชาวบ้าน ส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่น แจกพันธุ์ไม้ผล ส่งเสริมการเลี้ยงวัวควาย จัดการด้านสุขอนามัย ส่งชาวบ้านซึ่งติดยาเสพติดเข้ารับการบำบัดรักษา มีการแบ่งจำแนกการใช้ประโยชน์จากพื้นที่หมู่บ้านตามหลัก

วิชาการ มีการปลูกป่าเศรษฐกิจบริเวณต้นน้ำ ร่วมกับกรมประชาสัมพันธ์จัดทำบัตรประชาชนให้จากการดำเนินการทำให้ชุมชนปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตมาเป็นในรูปแบบระบบไร่หมุนเวียน การปลูกข้าวพันธุ์ใหม่ปลูกให้ผลดีในปีแรก ปีต่อ ๆ มาผลผลิตเริ่มลดลง ต้องใช้ปุ๋ยซึ่งมีราคาแพง ชาวบ้านจึงกลับมาใช้พันธุ์ข้าวพื้นเมืองตามเดิม ส่วนการปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่นของชาวมูเซอ นั้นได้ผลมากมาย แต่ไม่มีตลาดรับซื้อ (ต้บประรด กาแฟ) รูปแบบการผลิตใหม่ โดยได้ส่งเสริมการปลูกพืชพาณิชย์ผ่านการส่งเสริมจากเจ้าหน้าที่ ข้างต้นสอดคล้องกับการประกาศใช้กฎหมายป่าไม้ กฎหมายยาเสพติด เหมือนถูกบังคับทางอ้อมให้ทำการผลิตในระบบใหม่ จากการผลิตเพื่อยังชีพ ซึ่งปัจจัยการผลิตคือที่ดิน และแรงงาน ที่ชาวบ้านสามารถควบคุมได้ เปลี่ยนไปเป็นการผลิตในระบบตลาด ซึ่งปัจจัยการผลิตหลักคือเงินทุนเมื่อขายผลผลิตได้ราคาต่ำ ทำให้เกิดภาวะหนี้สิน ยิ่งทำยิ่งตกอยู่ในภาวะวงจรหนี้สินเพิ่มมากขึ้น ส่วนรายได้หลักซึ่งแต่เดิมได้จากการปลูกและขายฝิ่นก็ขาดหายไป แต่ก็ยังมีชาวบ้านบางคนในบางชุมชนได้ลักลอบปลูกฝิ่นในพื้นที่ใกล้ตะเข็บชายแดน หรือเข้าไปปลูกในเขตพม่าโดยเสียภาษีในแก่เจ้าหน้าที่พม่า ส่วนไม้ผลที่ปลูกไว้ได้ผลเพียงพอแก่การบริโภคและขายได้บ้าง ชาวบ้านมูเซอบางครอบครัวได้หาทางออกโดยหันมาใช้เงินทุนสะสมเดิมที่พอมืออยู่บ้างจากการขายฝิ่น นำมาซื้อวัวควายมาเลี้ยงเพิ่มเติม

ในระบบการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นระบบการทำไร่หมุนเวียน 3 แปลง ผลจากการประยุกต์ระบบการทำไร่ในพื้นที่เดิมที่มีการส่งเสริม จากหลายภาคส่วน โดยมีระบบหมุนเวียนที่พอนำมาใช้ได้ดังรูปแบบต่อไปนี้

ตารางที่ 4.2 ระบบการหมุนเวียนการปลูกพืช

ปี / แปลง	ปีที่ .1	ปีที่ .2	ปีที่ .3
1	ข้าว	ข้าวโพด / ถั่ว	ทิ้งพื้นที่ให้พักตัว
2	ข้าวโพด / ถั่ว	ทิ้งพื้นที่ให้พักตัว	ข้าว
3	ทิ้งพื้นที่ให้พักตัว	ข้าว	ข้าวโพด / ถั่ว

ในระบบการทำไร่หมุนเวียน 3 แปลงนั้นก็ยังมี การปลูกพืชผสมตามระบบเดิมในการปลูกข้าว อาทิ พริก แตง ถั่วเป็นต้นวัตถุประสงค์เพื่อการบริโภค ในการทำไร่ซ้ำในพื้นที่เดิมมีหญ้าขึ้นจำนวนมาก แรงงานที่มีในครัวเรือนไม่พอทำให้มีการใช้เกลือพันหญ้าในแปลงข้าวโดยใช้เครื่องฟันแบบใช้มือขนาดเล็ก เป็นการทุ่นแรงและประหยัดเวลาในการกำจัดวัชพืช วิธีการนี้สามารถกำจัดหญ้าในแปลงข้าวได้ดี ชาวบ้านเล่าว่าต้นข้าวงามขึ้น โดยเชื่อว่าหญ้าที่ตายเป็นปุ๋ยแก่ต้นข้าว

ซึ่งในขณะเดียวกันนี้ทางแม่แต่นานู (แม่เมียของผู้ใหญ่บ้าน) เริ่มมีการนำของป่าและผลผลิตเกษตรที่เหลือจากการบริโภคไปวางจำหน่าย และเป็นที่นิยมของผู้ผ่านทางให้ความสนใจทำให้ระบบ การปลูกพืชผสมตามระบบเดิมเปลี่ยนแปลงไปกล่าวคือมีการเพิ่มปริมาณของพืชผสม ที่จะนำมาปลูกร่วมกับข้าวมากขึ้นทำให้วัตถุประสงค์ในการปลูกเปลี่ยนไปเป็นการผลิตพืชผสมเพื่อการจำหน่าย เมื่อช่องทางการตลาดที่ปากทางเข้าหมู่บ้านมีแนวโน้มดีขึ้น จนกระทั่งประมาณปี 2548 ได้มีการเริ่มแยกปลูกพืชผสม(ถั่ว แดง พริก แดงไทย ฝักทอง)ในไร่ข้าวมาทำการปลูกในพื้นที่ต่างหากในพื้นที่ที่ปล่อยให้พักตัวและเริ่มมีการนำ “สารเคมี” เข้ามาใช้ (ยาคุมหญ้า) มาแทนเกลือ เพราะเกลือทำให้พืชผสมที่ปลูกตาย (พืชใบกว้าง) แต่ข้าวไม่เป็นอะไรเพราะข้าวเป็นพืชใบยาว ในขั้นตอนการผลิตยังคงมีการเอามือเอาแรงกันภายในชุมชน เริ่มมีการจ้างแรงงานเพิ่มกรณีที่มีความเร่งด่วน ปัจจุบัน พ.ศ. 2550 อาจกล่าวได้ว่าคนในชุมชนทุกหลังคาเรือนได้มีการปรับเปลี่ยนวิธีการปลูกพืชผักในพื้นที่ไร่ในรูปแบบวิธีการนี้ทั้งหมดร้อยเปอร์เซ็นต์ ทั้งนี้รวมถึงชุมชนข้างเคียง

จากการเก็บข้อมูลครัวเรือนโดยการไปแบบสอบถามใน 26 ครัวเรือนพบว่า มีระบบการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไปโดยมีการผลิตเกษตรเพื่อการจำหน่ายเพิ่มมากขึ้นกล่าวคือมีรายได้จากการเกษตรที่ผลิตเพื่อการจำหน่ายบริเวณตลาดริมทางเข้าหมู่บ้านมีรายได้รวม 128,000 บาทต่อปี เฉลี่ยต่อครัวเรือน มีรายได้ 18,286 บาท ต่อปี แยกเป็นการผลิตถั่วพื้นบ้านคิดเป็นมูลค่า 16,200 บาท คิดเฉลี่ยรายครัวเรือน 2,314 บาท, พริก พื้นบ้านคิดเป็นมูลค่า 18,400 บาท คิดเฉลี่ยรายครัวเรือน 2,629 บาท, ฝักทองพื้นบ้านคิดเป็นมูลค่า 128,000 บาท คิดเฉลี่ยรายครัวเรือน 18,286 บาท, และแดง พื้นบ้านคิดเป็นมูลค่า 132,000 บาท คิดเฉลี่ยรายครัวเรือน 18,857 บาท

ตารางที่ 4.3 แสดงชนิดประเภทสินค้าเกษตรและระยะเวลาการจำหน่าย (อื่นๆ ได้แก่ งาม ข้าว มัน ผักกอกเขียว)

ชนิด/เดือน	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ถั่วสด						←	→					
ถั่วแห้ง	←	→										←
พริกสด	←	→					←	→				
พริกแห้ง					←	→						
ฝักทอง	←	→					←	→				
แดง	←	→						←	→			
อื่นๆ	←	→			←	→						

4.3 อิทธิพลของพ่อค้าของป่าที่มีผลต่อการค้าเชิงพาณิชย์

นับตั้งแต่มีการเผยแพร่แนวคิด“ความทันสมัยนิยม” ของภาคราชการ ผ่านสื่อวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ผ่านระบบการปกครอง ล้วนเป็นกระบวนการทำให้ชาวบ้านจะต้องปรับเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยที่เรียกว่า“การพัฒนา” การเผยแพร่ “ระบบทุนนิยม” ผ่านการส่งเสริมการปลูกพืชพาณิชย์ ซึ่งปัจจัยการผลิตหลักคือเงินทุน เมื่อขายผลผลิตได้ราคาต่ำ ปัจจัยการผลิตต้องลงทุนสูงทำให้เกิดภาวะหนี้สิน ชาวบ้านชุมชนไม่สามารถกำหนดราคาใดๆได้เลย ราคาขายขึ้นอยู่กับพ่อค้าภายนอก ยิ่งทำยิ่งตกอยู่ในภาวะวงจรหนี้สินเพิ่มมากขึ้น “ของป่า” จึงเป็นทางเลือกรูปแบบหนึ่งของชุมชนที่ชุมชนไม่ต้องลงทุน ไม่ผ่านการเสี่ยงใด ในระบบเศรษฐกิจที่ชุมชนสามารถควบคุมด้านราคา ประกอบกับความต้องการผลผลิตจากป่ามีมากขึ้น ตามความเชื่อที่ผลผลิตตามธรรมชาตินั้นปลอดภัยสูงในการบริโภค มากกว่า เมื่อเทียบกับผลผลิตเกษตรที่มีการใช้ปุ๋ยใช้สารเคมีในการผลิตที่มีแนวโน้มสูงขึ้นในทุกพื้นที่ จึงทำให้ “ระบบทุนนิยมของป่า” ขยายตัวมากขึ้นเมื่อความต้องการผลผลิตจากป่าเพิ่มมากขึ้น ผลผลิตในพื้นที่ของชุมชนบ้านบ่อไคร้มีจำนวนไม่เพียงพอกับความต้องการของ “ผู้ใช้บริการ” จึงทำให้มีการขยายพื้นที่เก็บหาของป่าไปยังหมู่บ้านข้างเคียง ในอดีตชาวบ้านในชุมชนได้ไปเก็บหาเองนอกเขตของชุมชน เกิดข้อขัดแย้งกับชุมชนข้างเคียง จึงให้เกิด ระบบการค้าผ่านผู้นำ เครือญาติ ที่อยู่ในชุมชนนั้นๆ อาทิ บ้านจำโบ้ บ้านปางคามน้อย บ้านยาป่าแหน บ้านผาเผือก บ้านผาแดง ที่เป็นชนเผ่าเดียวกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือในชุมชนข้างเคียงเกิด พ่อค้าที่ทำหน้าที่รวบรวมผลผลิตจากป่าไว้ ชุมชนบ่อไคร้เกิด พ่อค้า ที่ทำหน้าที่ไปรับซื้อและนำมาจำหน่าย เป็นการอำนวยความสะดวก เพื่อสนองตอบความต้องการผู้ใช้บริการใน “ระบบทุนนิยมของป่า”

4.3.1 ความต้องการของป่า (NTEFPs) เชิงพาณิชย์

ในการศึกษาได้จำแนกผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับความต้องการของป่าเชิงพาณิชย์อยู่ 3 กลุ่ม ได้แก่กลุ่มผู้เก็บ กลุ่มผู้ค้า และกลุ่มผู้ใช้บริการ ซึ่งมีความสัมพันธ์กันมากโดยมีรายละเอียดดังนี้

กลุ่มผู้เก็บหา

พบว่าในกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มคนที่อยู่ในวัยแรงงาน อยู่ในช่วงอายุระหว่าง 20 - 40 ปี จัดครอบครัวอยู่ในกลุ่มสร้างฐานะ หรือฐานะค่อนข้างยากจน จากข้อมูลรายได้ ลักษณะของบ้านเรือนทำจากไม้กิ่งไม้ไผ่ (ไม้ฟาก) ไม่คงทนถาวรและไม่มีตำแหน่งทางสังคม (คิดเทียบจากฐานภายในชุมชนเป็นหลัก) ช่วงระยะเวลาที่เก็บผลผลิตจากป่าแยกตามประเภทได้ดังนี้

ตารางที่ 4.4 ช่วงเวลาการเก็บหาของป่า

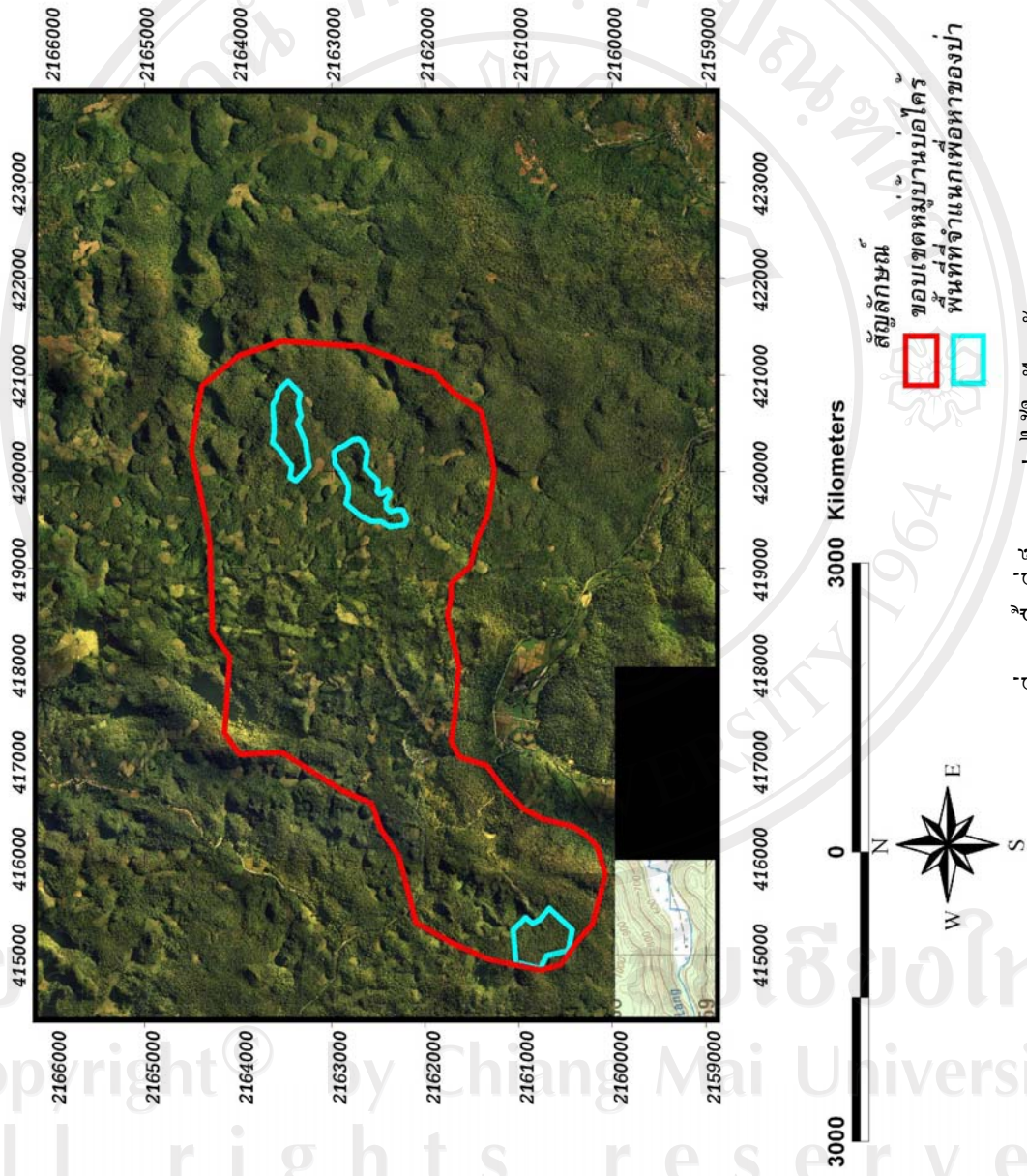
เดือน/ชนิด	พฤษภาคม	มิถุนายน	กรกฎาคม	สิงหาคม	กันยายน	ตุลาคม
เห็ดบด(เห็ดลม)		←	←	←	←	←
เห็ดซาง		←	←	←		
เห็ดป่าอื่นๆ		←	←	←	←	←
หน่อเปาะ	←	←	←	←	←	
หน่อซาง		←	←	←	←	
หน่อไร่			←	←	←	

หมายเหตุ: เห็ดอื่นๆ ได้แก่ เห็ดไข่ห่าน เห็ดปลวก เห็ดแดง เห็ดเห็บ เห็ดโคน เป็นต้น

ปริมาณการเก็บแต่ละครั้งขึ้นอยู่กับปริมาณที่พบมากหรือน้อย ช่วงระยะเวลาที่เริ่มออกผลผลิตใหม่ๆจะมีปริมาณการเก็บที่มากและราคาดีเป็นที่ต้องการของตลาด การเก็บของป่าบางชนิด เช่น เห็ดโคนบริเวณตำแหน่งที่เก็บจะถูกเก็บไว้เป็นความลับ เพราะบริเวณตำแหน่งที่เห็นโคนขึ้นนั้น จะออกทุกปีระยะเวลาจะใกล้เคียงกันตลอด ไม่เกิน 7 วันก่อนหรือหลังวันที่เก็บในครั้งก่อน ในการค้าขายนั้นแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะคือนำไปวางขายเองโดยมีลูกหรือเมียเป็นผู้ขาย การฝากขายกับเพื่อนบ้านหรือญาติ และการขายเหมาทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ สถานการณ์ความเร่งด่วนของงานในไร่ หรือความเร่งด่วนของความต้องการใช้เงิน ข้อคิดเห็นในการปรับปรุงมีอยู่ 2 ประเด็น การปลูกไม้ไผ่เพิ่มเติมในพื้นที่ป่า การทำแนวป้องกันไฟป่าไม่ให้ลุกลามเข้าไปในพื้นที่เก็บของป่าที่ชุมชนกันไว้

จากการเก็บข้อมูลแบบสอบถามรายครัวเรือนจำนวน 26 ครัวเรือน พบว่ามีรายได้จากการค้าและเก็บหาผลผลิตจากป่าจำนวน 391,600 บาทเฉลี่ย 37,657 บาทต่อครัวเรือน คิดแยกเป็นหน่อไผ่ป่า ประเภทต่างๆ ได้ดังนี้หน่อเปาะ 127,000 บาท หน่อซาง 84,000 บาทและหน่อไร่ 21,300 บาท คิดเฉลี่ยแยกเป็นครัวเรือน ใน 26 ครัวเรือน มีรายได้จากไผ่ป่าจะเป็นหน่อเปาะ 18,143 บาท หน่อซาง 12,000 บาทและหน่อไร่ 3,043 บาท

จากการสอบถามอัตราการขายอยู่ที่ขนาดของหน่อไม้ ,ความสดของหน่อ แต่โดยกรเฉลี่ยแล้ว หน่อเปาะ อัตราการขายอยู่ที่ 5 หน่อ 30 บาท หน่อซาง อัตราการขายอยู่ที่ 5 หน่อ 20 บาท และหน่อไร่ อัตราการขายอยู่ที่ 5 หน่อ 10 บาท (ในปีที่ศึกษาหน่อไม้ไร่ ในพื้นที่ออกดอก ผลผลิตหน่อไม้ไร่นำมาจากที่อื่น) เมื่อนำมาเทียบแล้วสามารถคิดเป็นจำนวนหน่อไม้แต่ละชนิดที่ได้ขายไปคิดเป็นจำนวนของหน่อเปาะ 21,166 ลำ หน่อซาง 21,000 ลำและหน่อไร่ 3,043 ลำ

ภาพที่ 4.7 พื้นที่เก็บหาหน่อไม้ในปัจจุบัน

ลิขสิทธิ์ © by Chiang Mai University
All rights reserved

กลุ่มผู้ค้า

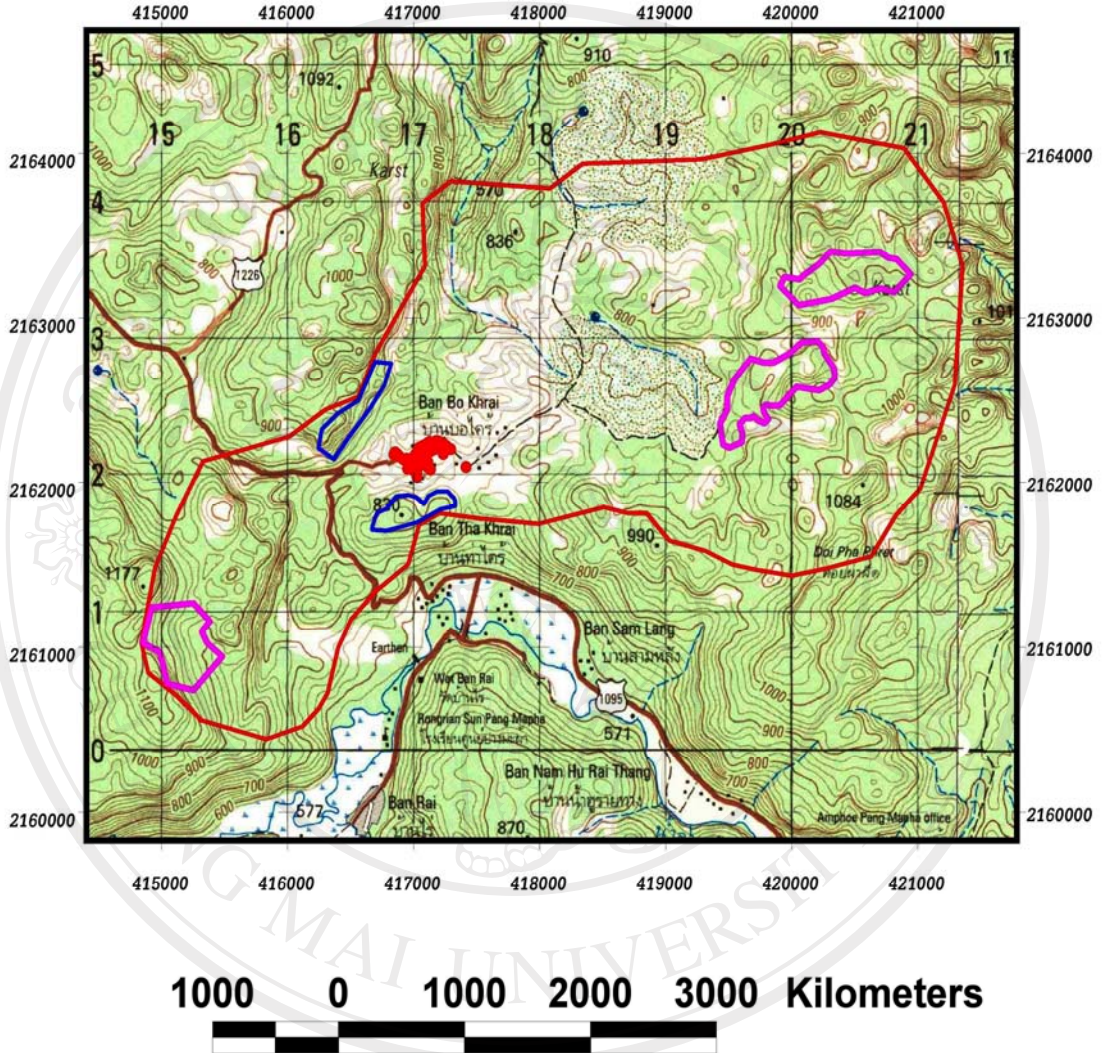
พบว่าในกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มคนที่อยู่ในวัยกลางคนอยู่ในช่วงอายุระหว่าง 30 - 45 ปี จัดกลุ่มครอบครัวอยู่ในกลุ่มผู้มีฐานะ หรือฐานะค่อนข้างดี (ใช้ฐานะในชุมชนเป็นหลักเทียบ) จากข้อมูลรายได้ ลักษณะของบ้านเรือนทำจากไม้มีความมั่นคงแข็งแรง มีพาหนะเป็นของตนเองทั้งรถมอเตอร์ไซด์และรถยนต์ จากการศึกษาพบว่า เป็นกลุ่มคนที่มีตำแหน่งทางสังคม มีความสามารถในการสื่อสารและมีสัมพันธ์กับคนภายนอกมากกว่ากลุ่มผู้เก็บหาที่เป็นชาวบ้านธรรมดา ระบบวิธีการซื้อขายจะทำการซื้อขายกับบุคคลภายในชุมชนและภายนอกชุมชนกับหมู่บ้านใกล้เคียงที่เป็นชนเผ่ามูเซอคำและมูเซอแดง เช่นบ้านผาเผือก บ้านผาแดง บ้านปางคามน้อย และบ้านยาป่าแหน

มีลักษณะการซื้อ ภายในชุมชนเอง จะเป็นการยกเหมาจากรายบุคคล จากต่างหมู่บ้านจะมีรูปแบบอยู่ 2 ลักษณะ ลักษณะแรกจะเป็นการยกเหมารายบุคคลหากตกลงราคากันได้ ลักษณะที่สองจะมีตัวแทนซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเครือญาติกัน ที่อาศัยอยู่ในชุมชนนั้นๆคอยรับซื้อไว้ก่อนรูปแบบในการขายจะนำมาขายอยู่ 3 แห่งใหญ่ๆ วางขายที่ตลาดริมทางเข้าหมู่บ้าน โดยลูกหรือเมียจะเป็นผู้ขาย การนำไปวางขายที่ตลาดในตัวจังหวัด และนำไปขายวางที่ตลาดอำเภอปาย (ยังไม่มี การนำขายส่งกับพ่อค้าต่างถิ่น) ข้อคิดเห็นในการปรับปรุง ควรมีการปลูกไผ่ป่าเพิ่มขึ้นและการดูแลไผ่ป่ามิให้เข้ามาในพื้นที่ป่าที่กำหนดไว้

จากการเก็บข้อมูลรายครัวเรือนโดยใช้แบบสอบถามใน 26 ครัวเรือน เป็นผู้ค้าจำนวน 7 ครัวเรือนมีรายได้จากการค้าผลผลิตจากป่ารวม 391,600 บาทต่อปี มีรายได้มากที่สุดจำนวน 47,000 บาท มีรายได้น้อยสุดจำนวน 30,000 บาท คิดเฉลี่ยได้ 37,657 บาทต่อครัวเรือน เป็นรายได้จากหน่อเปาะ 127,000 บาท เฉลี่ย 18,143 บาทต่อราย หน่อซาง 84,000 บาทเฉลี่ย 12,000 บาทต่อราย และหน่อไร่ 21,300 บาทเฉลี่ย 3,043 บาทต่อราย

กลุ่มผู้ใช้บริการ

เหตุผลในการใช้บริการตลาดริมทางเพราะสินค้ามีความสด สามารถเลือกหาและต่อรองราคาได้ และที่สำคัญกลุ่มผู้ใช้บริการ 100 % มีความเชื่อว่าผลผลิตตามธรรมชาตินั้นปลอดสารพิษ สินค้าที่เป็นที่นิยม 3 ลำดับแรก หน่อเปาะ ร้อยละ 90 แดงพื้นเมือง ร้อยละ 70 และฝักทอง ร้อยละ 65 ข้อเสนอในการปรับปรุง ร้อยละ 85 ของผู้ถูกสำรวจให้คงสภาพความเป็นตลาดพื้นบ้านแบบนี้ไว้ ร้อยละ 13 ของผู้ถูกสำรวจ ให้มีการปรับปรุงสถานที่ และร้อยละ 70 ของผู้ถูกสำรวจ ให้รักษาคุณภาพการปลอดสารพิษ

ลิขสิทธิ์ของ Chiang Mai University
 Copyright © Chiang Mai University
 All rights reserved

- สัญลักษณ์
- หลังคาเรือน บ้านบ่อไคร้
 - ขอบเขต หมู่บ้านบ่อไคร้
 - พื้นที่เก็บหาเดิม
 - พื้นที่จำแนกเพื่อหาของป่า

ภาพที่ 4.8 พื้นที่เก็บหาหน่อไม้สดกับปัจจุบัน

จากการคำนวณพื้นที่ ในโปรแกรม Arc Viewในพื้นที่เก็บหาหน่อไม้ดั้งเดิมจะได้ 215 ไร่ และในพื้นที่ปัจจุบันจะมีอยู่ 499 ไร่ ความแตกต่างในการเก็บหาในอดีตและปัจจุบันเมื่อมีการนำมาเปรียบเทียบจากการสอบถามพอที่จะสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 4.5 เปรียบเทียบการเก็บหาหน่อในพื้นที่ดั้งเดิมและพื้นที่ปัจจุบัน

พื้นที่ / ประเด็น	จำนวนพื้นที่	ระยะทาง	ปริมาณ	วัตถุประสงค์
ดั้งเดิม	215 ไร่	ไม่เกิน 1 กม	ไม่เกิน 10,000 หน่อ	บริโภค
ปัจจุบัน	499 ไร่	2-3 กม.	105,166 หน่อ	จำหน่าย

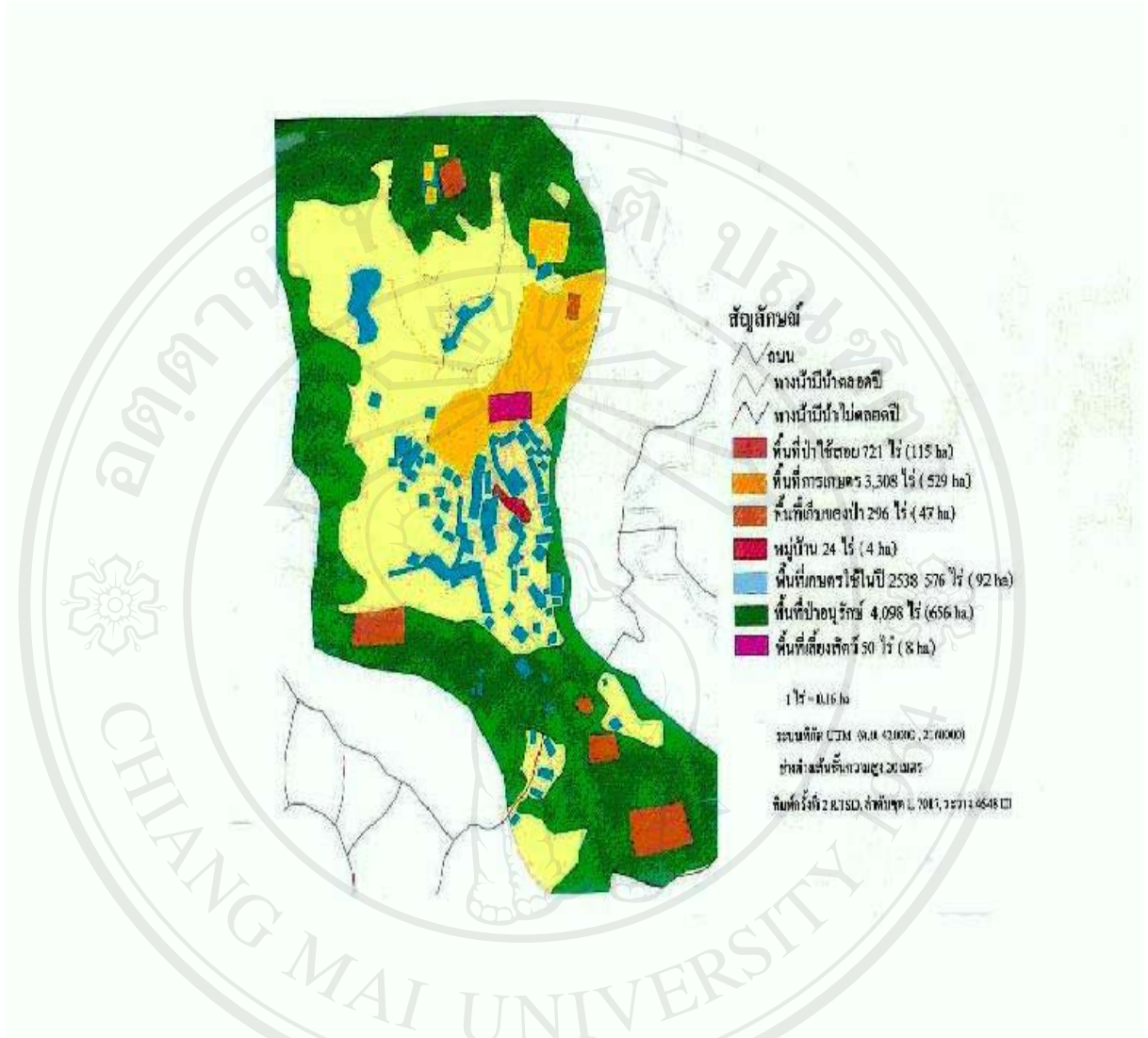
4.4 การจัดการดูแลและการใช้ทรัพยากรของชุมชน,องค์กรชุมชน

ชาวบ้านบ่อไคร้ บ่อไคร้มีการจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติในระดับหนึ่ง กล่าวคือ มีการแบ่งพื้นที่หรือจำแนกพื้นที่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 ดังนี้

พื้นที่ป่าชุมชน เนื้อที่ประมาณ 5,946.25 ไร่ แยกเป็น 2 พื้นที่ ให้ตัดไม้มาใช้สอยได้ แต่ห้ามนำไปขาย และต้องผ่านคณะกรรมการก่อนนำมาใช้ทุกครั้ง

พื้นที่ป่าอนุรักษ์ต้นน้ำ/ บวชป่า เนื้อที่ 3,212 ไร่ เป็นป่าสาธารณะและแหล่งศึกษาพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ ห้ามตัดไม้ทุกชนิด ห้ามทำไร่ ทำสวน เก็บของป่าไปใช้ได้แต่ห้ามนำไปขาย ได้แก่ เห็ดต่าง ๆ มะขามป้อม ส้มปี้ ส้มป่อย ไช้ผดแดง สมุนไพร ฯลฯ

พื้นที่เก็บหาของป่า มีเนื้อที่ 289.44 ไร่ แยกเป็น 3 พื้นที่ ให้เก็บหาหน่อไม้ต่าง ๆ มาขายและใช้สอยได้

ภาพที่ 4.9 แผนที่การจำแนกที่ดิน บ้านบ่อไคร้

ที่มา: โครงการพัฒนาที่สูงไทย - เขอมันร่วมกับชุมชน ปี 2538

4.4.1 กฎระเบียบชุมชน

ในการใช้ประโยชน์หรือการจำแนกพื้นที่ของบ้านบ่อไคร้ ชาวบ้านมีกฎข้อห้ามในการใช้ประโยชน์ตั้งแต่ปี 2530 แต่ไม่ได้กำหนดเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นความรู้กันภายในชุมชนเองและไม่มีกติกาข้อห้ามใดๆในการเก็บหาของป่า ส่วนกติกาที่เป็นลายลักษณ์อักษรและเกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรกำหนดในปี 2539 มีดังนี้กฎระเบียบ

1. ห้ามบุกรุกพื้นที่บวชป่า และห้ามล่าสัตว์ทุกชนิด
2. กรณีที่จะใช้ไม้ ให้ใช้ไม้ในพื้นที่ป่าใช้สอย และแจ้งต่อคณะกรรมการก่อน
3. กรณีการหาของป่า ห้ามตัดและเผาต้นไม้

4. ห้ามจำหน่ายไม้แปรรูปให้กับบุคคลภายนอก
5. การเผาไร่ ให้ทำแนวกันไฟรอบ ๆ พื้นที่ไร่
6. การเก็บหน่อไม้ 1 กอ ให้เหลือหน่อไม้ไว้อย่างน้อย กอละ 3 หน่อ
7. ห้ามบุคคลภายนอกมาตัดหน่อไม้ในบ้านบ่อใคร
8. ห้ามนำดอกกล้วยไม้จากป่ามาจำหน่าย
9. กรณีเก็บหน่อไม้มาแล้วขายไม่หมดให้นำไปขายหมดก่อนไปตัดใหม่
10. ให้มีการปลูกป่าเสริมในแต่ละปีด้วย
11. ให้ทำแนวกันไฟในพื้นที่บวชป่า ป่าต้นน้ำ พื้นที่ปลูกป่าเสริม

บทลงโทษ

1. การทำผิดครั้งแรกให้ทางคณะกรรมการว่ากล่าวตักเตือน
2. การทำผิดครั้งที่ 2 ให้ทางคณะกรรมการปรับ 300 บาท
3. การทำผิดครั้งที่ 3 ให้ทางคณะกรรมการหมู่บ้านจับดำเนินคดีตามกฎหมาย
4. กรณีหาของป่าถ้าตัดต้นไม้ให้ปลูกต้นไม้ทดแทน
5. กรณีการนำกล้วยไม้ไปขาย ครั้งแรก ตักเตือน ครั้งที่ 2 จับส่งตำรวจ
6. กรณีตัดต้นไม้ในเขตป่าอนุรักษ์ ให้ปรับ 300 บาท
7. กรณีนำไปแปรรูป ไปขายนอกหมู่บ้านครั้งแรก ตักเตือนครั้งที่ 2 ปรับ 300 บาท
8. กรณีไม้พื้น ให้ตัดในเขตป่ารอบ ๆ หมู่บ้าน

การกำหนดคณะกรรมการจัดการในการใช้ประโยชน์จากอดีตยังคงมีการใช้อยู่ในปัจจุบัน เพียงแต่ในช่วงที่คณะกรรมการบริหารจัดการป่าอ่อนแอลง ไม่มีกลุ่มที่ออกมาดูแลจัดการดำเนินการควบคุมให้เป็นไปตามข้อตกลง

4.4.2 รายนามคณะกรรมการบริหารจัดการป่า

คณะกรรมการบริหารจัดการป่ายึดคณะกรรมการชุดเดียวกับคณะกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 11 คน ได้ดำเนินการควบคุม ดูแลมาตั้งแต่ปี 2530 โดยได้นำผู้นำความเชื่อ(แกมู หรือหมอผี) เข้าร่วมผนวกด้วยในการดำเนินในปี 2549 เป็นต้นไป ดังนี้

นาย สมพงษ์	พันธ์สามหมอก	ประธาน
นาย บุญทัน	อนุศาสน์สิริกุล	รองประธาน
นาย ประสงค์	สุขเรือนทอง	รองประธาน
นายจำแบะ	ไพโรพัชราทิพย์	กรรมการ
นายพงษ์ศักดิ์	ธารทองพนา	กรรมการ

นาย ใจ	โชติเวชวันกุล	กรรมการ
นาย จำหะ	สรานนท์หิรัญกุล	กรรมการ
นาย สกล	ศิริมณีฉาย	กรรมการ
นาย สมชาย	สุขเรื่อนทอง	กรรมการ
นาย ชำนาญ	ไพระเกตุศิริ	กรรมการ
นายจำนุแต่	วุฒิวงศ์นันท์กุล	ฝ่ายพิธีกรรม

4.4.3 การดำเนินการขององค์การบริหารส่วนตำบลปางมะผ้า

สำหรับทางปฏิบัติขององค์การบริหารส่วนตำบลปางมะผ้าต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นการสนับสนุนให้ทุกชุมชนในเขตตำบลมีการจำแนกพื้นที่และการอนุรักษ์ทรัพยากร ผ่านเครือข่ายการจัดการทรัพยากรตำบลปางมะผ้าโดยการสนับสนุนให้ผู้ใหญ่บ้านสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลปางมะผ้าและแกนนำชุมชนมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายจัดการทรัพยากรตำบลโดยองค์การบริหารส่วนตำบลปางมะผ้า สนับสนุนงบประมาณดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2548 มาตลอด กิจกรรมที่ดำเนินการส่วนใหญ่เป็นการสนับสนุนให้เครือข่ายจัดการทรัพยากรตำบลมีการพูดคุยปรึกษาหารือกัน การทำแนวป้องกันไฟป่า การทำฝายชะลอน้ำ การปลูกป่าบริเวณต้นน้ำ ส่วนกรณีการหาของป่าจะเป็นเรื่องการห้ามเก็บผลผลิตจากป่าข้ามเขตหมู่บ้านเท่านั้น

สำหรับบ้านบ่อไคร้ในปี 2549 ทางองค์การบริหารส่วนตำบลปางมะผ้าได้สนับสนุนให้ชุมชนปลูกพืชผักพื้นบ้าน อาทิ มะขามป้อม, ผักอี, ใฝ่, หวาย เป็นต้นเป็นการเสริมรายได้จากตลาดริมทาง ในปี 2550 ได้สนับสนุนให้มีการจัดทำข้อมูลชุมชนด้านการท่องเที่ยวของหมู่บ้านไว้บริเวณตลาดริมทาง และในปี 2551 สนับสนุนให้ชุมชนสำรวจการใช้พื้นที่ทั้งหมดของชุมชน โดยเครื่องมือสำรวจตำแหน่งพิกัดทางภูมิศาสตร์ (GPS) มาดำเนินการสร้างความชัดเจนในระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (GIS) โดยใช้แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ 1:4000 ในระบบ UTM; WGS84 มาเป็นฐานดำเนินการ เพื่อสร้างความชัดเจนให้มีการยอมรับของภาครัฐ

4.4.4 การลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

ในกาลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นของชุมชนบ้านบ่อไคร้ขอแบ่งเหตุการณ์เป็นยุคๆ ดังนี้

ยุคอดีต การเก็บหาผลผลิตจากป่าทุกประเภท สามารถหาได้ในพื้นที่ชุมชนทั่วไป ซึ่งเป็นการเก็บหาเพื่อการบริโภค โดยไม่มีข้อห้ามใดๆ ในพื้นที่ทั้งจากเงื่อนไขภายในชุมชนและจากภายนอกข้อกำหนดกฎหมายต่างๆ ทั้งที่กฎหมาย ป่าไม้ ได้กำหนดควบคุม มาตั้งแต่ ปี 2484 ก็ไม่มีผลในการปฏิบัติ อาจเป็นเพราะว่า พื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนอยู่ห่างไกล เป็นพื้นที่ชายแดน การ

คมนาคมยากลำบากการเดินทางจากแม่ฮ่องสอนถึงเชียงใหม่ต้องใช้เวลา 1-2 วัน ระบบการปกครองยังไม่สามารถเข้าไปควบคุมดูแลได้อย่างทั่วถึง และหรือกรมป่าไม้ยังไม่ให้ความสนใจต่อประเด็นพื้นที่ดิน และผลผลิตจากป่า มองป่าโดยเฉพาะสิ่งที่เป็นเนื้อไม้(ไม้สัก) เป็นสินค้า

ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ปางมะผ้าเริ่มในปี พ.ศ. 2526 การเข้าไปพัฒนาพื้นที่ของโครงการพัฒนาที่สูงไทย-เยอรมัน ผ่านสำนักนายกรัฐมนตรีโดยทำงานร่วมกับสำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดภาคเหนือ เข้าไปเตรียมความพร้อมของชุมชน สนับสนุนให้ส่วนราชการต่างๆ ได้แก่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมป่าไม้ พัฒนาชุมชน ประชาสงเคราะห์ สาธารณสุขและฝ่ายปกครอง ก็ได้เข้ามาดำเนินงานส่งเสริมพัฒนาอาชีพของชาวบ้าน ส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่น แจกพันธุ์ไม้ผล ส่งเสริมการเลี้ยงวัวควาย จัดการด้านสุขอนามัย ส่งชาวบ้านซึ่งติดยาเสพติดเข้ารับการบำบัดรักษา มีการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่หมู่บ้านตามหลักวิชาการ มีการปลูกป่าเศรษฐกิจบริเวณต้นน้ำ ร่วมกับกรมประชาสงเคราะห์จัดทำบัตรประชาชนให้ จากการดำเนินการทำให้ชุมชนปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตมาเป็นในรูปแบบระบบไร่หมุนเวียน ส่วนการปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่นของชาวมูเซอ นั้นได้ผลมากมาย แต่ไม่มีตลาดรับซื้อ (สับปะรด กาแฟ)

รูปแบบการผลิตแบบใหม่ โดยได้ส่งเสริมการปลูกพืชพาณิชย์ผ่านการส่งเสริมจากเจ้าหน้าที่เหมือนถูกบังคับทางอ้อมให้ทำการผลิตในระบบใหม่ประกอบกับการประกาศใช้กฎหมายป่าไม้ร่วมกับกฎหมายยาเสพติดที่รัฐบาลได้กำหนดแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาชุมชน สิ่งแวดล้อม และควบคุมพืชเสพติดที่สูง ฉบับที่ 1 – 2 ปี พ.ศ. 2535 – 2539 และปี พ.ศ. 2540 ถึง 2544 มีปฏิบัติการทำลายไร่ฝิ่นในทุกหมู่บ้านที่มีการปลูก การจับและยึดฝิ่น ส่งผลทำให้ชุมชนต้องปรับเปลี่ยนระบบการผลิต จากการผลิตเพื่อยังชีพ ซึ่งปัจจัยการผลิตคือที่ดิน และแรงงาน ที่ชาวบ้านสามารถควบคุมได้ เปลี่ยนไปเป็นการผลิตในระบบตลาด ซึ่งปัจจัยการผลิตหลักคือเงินทุน เมื่อขายผลผลิตได้ราคาต่ำ ทำให้เกิดภาวะหนี้สิน ยิ่งทำยิ่งตกอยู่ในภาวะวงจรหนี้สินเพิ่มมากขึ้น ทางออกที่ไม่ต้องลงทุน ไม่มีความเสี่ยง คือการหันกลับเข้าไปพึ่งพิงป่า การนำของป่าออกมขายเพื่อผลทางเศรษฐกิจ โดยเริ่มตั้งแต่ ปี พ.ศ.2529 -2538 เป็นช่วงที่สามารถนำผลผลิตจากป่ามาขายได้อย่างเสรี ไม่มีการควบคุมดูแลทั้งจากชุมชนและภาครัฐ การทำตลาดริมทางได้ขยายออกเป็น 3 หมู่บ้านและมีหมู่บ้านที่เก็บหาผลผลิตจากป่าขายส่ง ซึ่งเป็นหมู่บ้านใกล้เคียงอีกโดยจะเป็นเฉพาะหมู่บ้านชนเผ่ามูเซอเท่านั้น เกิดการทะเลาะในการเก็บหาข้ามเขตชุมชนอื่นบ่อยครั้ง การค้าผลผลิตจากป่า “หน่อไม้” ได้มีนายทุนมาตั้งโรงงานทำ “หน่อ ปับ” ดำเนินการได้ 2 ปี จึงมีการจับกุมขึ้นเมื่อปลายปี 2537 เป็นการจับกุมเฉพาะนายทุนที่มาทำโรงงานเท่านั้น ไม่เกี่ยวกับชาวบ้านผู้เก็บหา ส่วนเหตุการณ์การทะเลาะในการเก็บหาข้ามเขตชุมชนคงมีอยู่ จนกระทั่งแกนนำชุมชนใน 3 ชุมชนซึ่งใน

อดีตเคยอยู่ร่วมกันมาก่อนและชุมชนที่เดือดร้อนได้มาหารือกันหาทางออกร่วมกัน เกิดการรวมตัวกันในด้านเครือข่ายชาวไทยภูเขาปางมะผ้า เพื่อร่วมกันดูแลทรัพยากรประมาณปี พ.ศ. 2539 ได้มีข้อกำหนดตกลงในการเก็บหน่อไม้ไว้ว่า หากหน่อกอไหนมี 5 หน่อให้เก็บ 2 เหลือไว้ 3 หากมี 3 ให้เก็บ 1 เหลือไว้ 2 เพื่อให้หน่อที่เหลือมีโอกาสเจริญเติบโตเป็นการรักษาให้มีการฟื้นฟูไว้สำหรับอนาคต การใช้มติเดิมยังคงใช้อยู่จนถึงปี 2545 เป็นระยะที่มีการเปลี่ยนแปลงสูงจากสภาวะการต้องใช้เงินคืนกองทุนหมู่บ้าน(กขคจ.) ทำให้กติกาที่ได้ร่วมกันกำหนดไว้ไม่สามารถควบคุมไว้ได้เครือข่ายชาวไทยภูเขาปางมะผ้าก็ประสบ ปัญหาการเมืองภาคนอกและภายในเข้ามาเกี่ยวข้อง และการสนับสนุนงบประมาณในการทำงาน ความเข้มข้นในการทำงานด้านทรัพยากรลดน้อยลง ประกอบกับแกนนำหลักของหมู่บ้านคะแซ (ผู้ใหญ่บ้าน) แก่มู (หมอผี) ของบ้านบ่อไคร้เอง กระทำตนไม่เหมาะสม มีการดื่มสุราพูดไม่รู้เรื่องทำให้ชุมชนเสื่อมความ ศรัทธาลง มีการพูดคุยในชุมชนถึงเหตุการณ์ที่ไม่ค่อยดีที่เกิดขึ้นหลายครั้ง ก็ไม่สามารถที่จะแก้ไขได้ ชุมชนไม่เชื่อฟังผู้นำ ไม่กระทำตามกติกาที่ชุมชนเคยตกลงกำหนดไว้ในหลายเรื่องอาทิ การควบคุมการตัดไม้ในชุมชนเพื่อขายแก่คนภายนอก การเก็บหาของป่า การกินเหล้าของเยาวชนก่อเหตุการณ์ทะเลาะวิวาทกันระหว่างคนภายในชุมชนเองและคนภายนอก

กล่าวโดยสรุปแล้วยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง การเก็บหาของป่าเพื่อผลทางเศรษฐกิจสามารถจำแนกแบ่งออกได้ 3 ระยะได้แก่

ระยะที่ 1 นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2529 จนถึง พ.ศ. 2538 รวม 10 ปี ชุมชนเข้าไปเก็บหาของป่าได้อย่างเสรีโดยไม่มีมาตรการควบคุมทั้งจากรัฐและของชุมชนเอง

ระยะที่ 2 นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 จนมาถึงปี พ.ศ. 2544 มีการจัดการควบคุมดูแลจากชุมชน ด้านการเก็บหาของป่ากรณี “หน่อไม้” รวม 6 ปี

ระยะที่ 3 นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545จนถึง พ.ศ. 2549 รวม 5 ปี ชุมชนเข้าไปเก็บหาของป่าได้อย่างเสรีแบบเดิมโดยไม่มีมาตรการควบคุมทั้งจากรัฐและของชุมชนเอง

ยุคปัจจุบัน ในปลายปี 2549 ทางผู้นำชุมชนได้ เห็นความเสื่อมของการปกครองส่งผลกระทบเกิดเหตุการณ์ที่ไม่ค่อยดีขึ้นมาภายในชุมชน ทำให้ผู้นำเลิกประพฤติดนที่ไม่ค่อยดี กลับมาฟื้นฟูการปกครอง ทำให้เหตุการณ์เหล่านั้นมีแนวโน้มที่ดีขึ้น

ทางผู้นำ นาย สมพงษ์ (จ่าอ้อ) พันธุ์สามหมอก เล่าว่า “ตะกอนเฮาคบ ก้อ(เพื่อน)นัก ก้อกินเหล้ากัน เฮาก้อกินตวย เมียก้อจ่ม จาวบ้านก้อซุกซัก(งู่นวาย) ฮู้ก้อบั้ง ซุกซักแต่ๆ บ่เดี๋ยวนีเฮาเลิกกินเหล้า ก้อดีขึ้น” โดยมีการหารือร่วมกันกับทีมงาน “คณะกรรมการบริหารจัดการป่า” มีการปรับปรุงการจัดการดูแลทรัพยากร โดยได้นำหมอผี(แก่มู) ผู้นำด้านความเชื่อเข้ามาร่วมเป็น

คณะกรรมการบริหารจัดการป่าโดยการเชื่อมต่อกับ “เครือข่ายการจัดการทรัพยากรตำบล” ที่ทางองค์การบริหารส่วนตำบลปางมะฟ้าสนับสนุนการดำเนินการ

4.4.5 การจัดการความสัมพันธ์ของกลุ่มคน

ในการจัดการความสัมพันธ์ของกลุ่มคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องการค้าผลผลิตจากป่า กรณีการค้าของป่าสามารถจัดกลุ่มความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ระหว่างชุมชน และเครือข่ายการจัดการทรัพยากรตำบล โดยสามารถจำแนกรายละเอียดได้ดังนี้

คนในชุมชน

ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้เก็บหา มีความสัมพันธ์ ในลักษณะแนวราบ ซึ่งคนในกลุ่มนี้โดยส่วนใหญ่แล้ว จะไม่ค่อยมีฐานะ ซึ่งในสังคมชาวเขาส่วนใหญ่จะเป็นในลักษณะเครือข่ายสูง เช่นเดียวกับชุมชนบ้านบ่อไคร้ ในกลุ่มผู้เก็บหาภัยระบบความเป็นเครือข่าย ในการให้ความช่วยเหลือกันและกัน ลักษณะความสัมพันธ์ จะเป็นการฝากขาย หรือขายให้โดยไม่คิดค่าตอบแทน กรณีครอบครัวผู้เก็บออกไปนั่งขายที่ตลาดริมทาง ซึ่งกลุ่มนี้จะเป็นตัวแทนของกลุ่มคนที่มีจำนวนมาก

ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้เก็บหากับกลุ่มผู้ค้า เป็นความสัมพันธ์ ในแนวดิ่ง เป็นความสัมพันธ์กับผู้ที่มีฐานะหรือฐานะค่อนข้างดีมีตำแหน่งทางสังคมภายในชุมชนเป็นความสัมพันธ์ แบบพึ่งพาอาศัย เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ลักษณะความสัมพันธ์ จะเป็นการเก็บหาของป่าตามคำสั่ง การรับซื้อผลผลิตจากป่า การใช้พาหนะรถกระบะช่วย ขนผลผลิตเกษตรจากไร่ การติดต่อประสานกับหน่วยงานภายนอก

ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้เก็บหา,กลุ่มผู้ค้ากับกลุ่มแกนนำ กลุ่มแกนนำในชุมชนประกอบไปด้วยกลุ่มคนทั้ง กลุ่มผู้เก็บ,กลุ่มผู้ค้าและคณะกรรมการบริหารจัดการป่าในชุมชนจัดเป็นความสัมพันธ์ ในลักษณะการ ถ่วงดุล ลักษณะความสัมพันธ์ จะเป็นการรื้อร่วมกัน การทางออกร่วมกัน การกำหนดกติการ่วมกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้ค้า ในความสัมพันธ์ของกลุ่มนี้เป็นความสัมพันธ์ของผู้มีฐานะ ในความสัมพันธ์นี้จะเป็นกลุ่มที่กำหนดราคาซื้อ – ขาย ผลผลิตจากป่าที่จะนำมาวางขายที่ตลาดริมทาง และแลกเปลี่ยนประสบการณ์การค้าการนำสินค้าไปขายนอกเหนือตลาดริมทาง

ระหว่างชุมชน

ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้เก็บหา มีความสัมพันธ์ ในลักษณะแนวราบซึ่งเป็นไปโดยพื้นฐานทางวัฒนธรรม ลักษณะความสัมพันธ์ จะเป็นการพูดคุยเรื่องราคา จำนวนที่เก็บหาชนิดของผลผลิตจากป่าที่กลุ่มผู้บริโภคต้องการ

ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้เก็บหา(ต่างชุมชน) กับกลุ่มผู้ค้า (บ้านบ่อไคร์)
ความสัมพันธ์ ในกลุ่มนี้จะมีเรื่องของความเป็นญาติพี่น้อง ความเป็นเครือญาติเข้ามาเกี่ยวข้อง ในความสัมพันธ์ลักษณะนี้จะเกิดจากรวมสินค้าเป็นตัวแทนพ่อค้าคอยรับซื้อสินค้ารวบรวมไว้เพื่อรอรับพ่อค้าเข้ามาซื้อ

ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้ค้า ในความสัมพันธ์ของกลุ่มนี้ เช่นเดียวกับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้ค้าภายในชุมชน เป็นความสัมพันธ์ที่กำหนดราคาตลาด และแลกเปลี่ยนข้อมูลการค้า

ความสัมพันธ์ระหว่างแกนนำ ในความสัมพันธ์ของกลุ่มนี้เป็นเรื่องของการจัดการที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากร การควบคุมการเก็บหาไม่ให้ล้ำขอบเขตชุมชน หรือกรณีที่มีการรุกล้ำพื้นที่ จะขอความร่วมมือและหาทางออกร่วมกัน

เครือข่ายการจัดการทรัพยากรตำบล

โดยส่วนใหญ่จะความสัมพันธ์ระหว่างแกนนำเกี่ยวข้องกับการจัดการดูแลทรัพยากรในภาพรวมของตำบล การจัดการร่วมกันในตำบล ที่สามารถนำไปเชื่อมต่อการสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนตำบล ลักษณะความสัมพันธ์ในรูปแบบนี้จะเป็นกึ่งทางการ จะเป็นการขอความร่วมมือ การประสานความคิดประสานการดำเนินงานในระดับตำบล โดยอาศัยบทบาทการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล

4.5 เจื่อนใจต่างในการหาผลผลิตไม้ชิงชัน

4.5.1 เจื่อนใจเบื้องต้นในการเข้าควบคุมการเข้าถึงการใช้ทรัพยากรของชุมชน

การเข้าควบคุมการเข้าถึงการใช้ทรัพยากรของชุมชน โดยรัฐนับแต่อดีตที่มีการมีการสถาปนากรมป่าไม้ขึ้นที่เชียงใหม่เมื่อ 18 กันยายนพ.ศ.2439 มานั้นเพื่อให้การอนุมัติให้มีการสัมปทานไม้ในเขตภาคเหนือ และในปีต่อมาพ.ศ. 2440 กรมป่าไม้โอนสิทธิ์พื้นที่ป่า ในมณฑลพายัพเป็นสมบัติของแผ่นดินพร้อมประกาศใช้กฎหมายเพื่อควบคุมการทำไม้และจัดเก็บภาษี นั่นคือรัฐเริ่มอ้างอำนาจเหนือพื้นที่ป่า แสดงความเป็นเจ้าของ กีดกันราษฎรเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าโดยการใช้อำนาจ ผ่านกฎ ระเบียบและพระราชบัญญัติ ต่อมาในปี 2484 ได้มีการบังคับบังคับใช้กฎหมายพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 นับเป็นกฎหมายฉบับแรกที่กำหนดให้พื้นที่ทั่วประเทศที่ยังไม่มีผู้ใดได้ครอบครองเป็นกรรมสิทธิ์ตามกฎหมาย กลายเป็น “พื้นที่ป่า” ของรัฐ

ในอดีตชาวบ้านคิดว่าพื้นที่บริเวณแถบนี้ “แต่ก่อน มันไม่ได้เป็นของใคร” ใครมาก่อนอยู่ก่อนเข้าไปใช้ก่อนก็มี “สิทธิ” เป็นเจ้าของจากการใช้ประโยชน์จากพื้นที่นั้น(สิทธิจากการใช้) ใครที่มาทีหลังจะเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ก็ต้องขออนุญาตจากเจ้าของเดิมก่อน แต่สิทธินี้ก็อาจหมดไปถ้าไม่มีใครเข้าไปใช้ประโยชน์เป็นเวลานานๆ หรือเจ้าของเดิมย้ายออกไป หรือยกสิทธิให้แก่คน

อื่น สิทธินี้จะเป็นที่รับรู้ของคนในชุมชน (การรับรองสิทธิ) และหากมีคนภายนอกชุมชนเข้ามารุกค้ำ ก็จะมีการขับออกไปโดยใช้ “พลังของชุมชน” ในการยืนยันตัดสินชี้ขาดสิทธิดังกล่าว(การปกป้องสิทธิ) บางกรณีได้นำไปสู่การจัดทำข้อตกลงร่วมระหว่างชุมชนในการใช้ทรัพยากรร่วมกัน โดยส่วนใหญ่จะเป็นข้อตกลงด้วยวาจา ไม่ได้เขียนเป็นรายลักษณ์อักษรเช่น การกำหนดโทษ หรือ ค่าปรับ การห้ามบุกรุกพื้นที่บริเวณป่าต้นน้ำ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่แต่ละชุมชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันเป็นต้น ดังนั้นในช่วงเวลานั้นแต่ละชุมชนจึงต่างมี “อำนาจ” ในการดูแลและจัดการทรัพยากรส่วนรวมร่วมกัน ถึงแม้ว่าจะมีกฎหมายป่าไม้ ปี 2484 และกฎหมายที่ดิน ปี 2497 ออกมาแล้วก็ตาม แต่ก็ไม่ได้มีการบังคับใช้อย่างเข้มงวดเนื่องจาก “สถานะชายขอบ” และรัฐยังไม่ได้ให้ความสนใจในเรื่อง “ที่ดิน - ของป่า” มากนัก ยกเว้น เรื่องที่เกี่ยวข้องกับเนื้อไม้ (ไม้สัก)

นับตั้งแต่ช่วง ปี พ.ศ.2526 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ได้เริ่มเกิดความเปลี่ยนแปลงและส่งผลกระทบต่อชุมชนในพื้นที่ได้ทวีความรุนแรงขึ้น เนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายปราบปรามยาเสพติด (ฝิ่น) อย่างเด็ดขาดจริงจัง โครงการพัฒนาที่สูงไทย-เยอรมัน (Thai-German Highland Development Program, TG) ได้เข้ามาพัฒนาให้ชาวบ้านปลูกพืชทดแทนฝิ่น ส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่น ส่งเสริมการผลิตเพื่อขาย โดยโครงการพัฒนาที่สูงไทย-เยอรมันร่วมกับหน่วยราชการต่างๆ ได้แก่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมป่าไม้ พัฒนาชุมชน ประชาสงเคราะห์ สาธารณสุขและฝ่ายปกครอง ก็ได้เข้ามาดำเนินงานส่งเสริมพัฒนาอาชีพของชาวบ้าน ส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่น แจกพันธุ์ไม้ผล ส่งเสริมการเลี้ยงวัวควาย จัดการด้านสุขอนามัย ส่งเสริมชาวบ้านซึ่งติดยาเสพติดเข้ารับการบำบัดรักษา มีการแบ่งจำแนกการใช้ประโยชน์จากพื้นที่หมู่บ้านตามหลักวิชาการ มีการปลูกป่าเศรษฐกิจบริเวณต้นน้ำ ร่วมกับกรมประชาสงเคราะห์จัดทำบัตรประชาชนให้ จากการดำเนินการทำให้ชุมชนปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต มาเป็นในรูปแบบระบบไร่หมุนเวียน มีการสนับสนุนให้ปลูกข้าวพันธุ์ใหม่ ที่ให้ผลดีในปีแรก ปีต่อ ๆ มาผลผลิตเริ่มลดลง ต้องมีการใช้ปุ๋ยซึ่งมีราคาแพง ชาวบ้านส่วนหนึ่งจึงกลับมาใช้พันธุ์ข้าวพื้นเมืองตามเดิม ส่วนการปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่นของชาวมูเซอนั้นได้ผลมากมาย แต่ไม่มีตลาดรับซื้อ (กาแฟ บัว บวบ ท้อ) ส่วนรายได้หลักซึ่งแต่เดิมได้จากการปลูกและขายฝิ่นก็ขาดหายไป แต่ก็ยังมีชาวบ้านบางคนในบางชุมชนได้ลักลอบปลูกฝิ่นในพื้นที่ใกล้ตะเข็บชายแดน หรือเข้าไปปลูกในเขตพม่าโดยเสียภาษีในแก่เจ้าหน้าที่พม่า ส่วนไม้ผลที่ปลูกไว้ได้ผลเพียงพอแก่การบริโภคและขายได้บ้าง ชาวบ้านมูเซอบางครอบครัวได้หาทางออกโดยหันมาใช้เงินทุนสะสมเดิมที่พอมืออยู่บ้างจากการขายฝิ่น นำมาซื้อวัวควายมาเลี้ยงเพิ่มเติม ทำให้มีการเลี้ยงวัว ความเพิ่มมากขึ้น ซึ่งปัญหาที่ตามมาเมื่อมีการเลี้ยงวัวควายมากขึ้นก็คือ วัวควายที่เลี้ยงแบบปล่อยตามธรรมชาติก็ไปบุกรุกที่ไร่ที่นาเพื่อนบ้าน

กฎหมายป่าไม้และกฎหมายยาเสพติดที่รัฐบาลได้กำหนดแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาชุมชน สิ่งแวดล้อม และควบคุมพืชเสพติดที่สูง ฉบับที่ 1 – 2 ปี เริ่มถูกนำมาบังคับใช้จริงจังมากขึ้นเนื่องจากการทำเกษตรในพื้นที่สูงการปลูกพืชเสพติด (ฝิ่น) ถูกรัฐมองว่าเป็นตัวทำลายเศรษฐกิจของป่าและของประชาชนชาติ ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีการผลิตของทุกชุมชนในบริเวณลุ่มน้ำ โดยเฉพาะวิถีการผลิตของชุมชนชาวมูเซอ สาเหตุของปัญหาเนื่องจากแต่ละชุมชนถูกจำกัดพื้นที่ทำกิน ห้ามบุกรุกเปิดพื้นที่ป่าใหม่ ทำให้ชาวบ้านต้องใช้พื้นที่ซ้ำที่เดิมทุกปี สภาพดินจึงจางขาดความสมบูรณ์ส่งผลให้ผลผลิตต่ำลง มีการปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีพ ปรับระบบการผลิต อพยพแรงงานออกไปภายนอก หรือลักลอบตัดไม้ บุกรุกเขตป่าขยายพื้นที่ มาตรการที่รัฐใช้เป็นการจับกุมโดยเจ้าหน้าที่ป่าไม้และ นำส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจมาโดยตลอด หลังปี 2526จนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะกรณีตัดไม้ และการบุกรุกพื้นที่ จากการศึกษาสถิติการจับกุมชาวบ้านในพื้นที่อำเภอปางมะผ้า ที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้จับกุมและนำส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินการในปี 2544 มีถึง 263 คดี ซึ่งคดีส่วนใหญ่จะเป็นคดีที่เกี่ยวกับการรุกเข้าไปทำพื้นที่ไร่ในเขตป่าและในปี 2550 มีการจับกุม 33 คดีเป็นคดีที่เกี่ยวข้องกับการรุกเข้าไปทำพื้นที่ไร่ การตัดไม้ 31 คดีกรณี คำสัตว์ป่าหวงห้าม “ลิ่น” หรือ ตัวนึ่ง 2 คดี นอกจากการจับกุมแล้วทางป่าไม้ ได้มีการเพาะกล้าไม้ปลูกป่า โดยหน่วยงานศาสตร์ชุมชนหรือหน่วยจัดการต้นน้ำปางมะผ้า และ ในปี 2548 ทางป่าไม้ได้ดำเนินโครงการหมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่ กล่าวคือรัฐลงไปจัดตั้งชุมชนให้กระทำตามรูปแบบที่รัฐกำหนดไว้ ทำให้ชุมชนต้องสูญเสียที่ดินและการปรับเปลี่ยนการผลิต วิธีการจัดการป่าตามที่รัฐกำหนด การดำเนินการของรัฐที่ผ่านมามีกรณีป่าไม้ และที่ดินนั้นไม่สามารถควบคุมหรือยุติการใช้ประโยชน์ ที่ดินในเขตป่าได้เลย

ในยุคนี้นับได้ว่าเป็นยุคที่เริ่มนำเข้าไป “ระบบทุนนิยม” จากระบบการผลิตที่เป็นรูปแบบดั้งเดิม ที่อาศัยความรู้ภูมิปัญญา ผ่านประสบการณ์ที่สะสมมายาวนาน ถูกปรับเปลี่ยนไปเป็นการผลิตในรูปแบบใหม่ ที่ต้องพึ่งพิงปัจจัยการผลิตจากภายนอก นำมาซึ่งการใช้ปุ๋ย ไร่ยา รูปแบบการตลาดที่เปลี่ยนไป ระบบการผลิตที่แปลงไปนั้นได้ก่อให้เกิดคำใหม่ “หนี้สิน” อันที่จริงรู้จักแพร่หลายและคอยตอกย้ำอยู่เสมอ นับตั้งแต่มีการการเผยแพร่แนวคิด “ความทันสมัยนิยม” เป็นกระบวนการทำให้ชาวบ้านจะต้องปรับเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยที่เรียกว่า “การพัฒนา” การเผยแพร่ “ระบบทุนนิยม” ผ่านการส่งเสริมการปลูกพืชพาณิชย์ ซึ่งปัจจัยการผลิตหลักคือเงินทุน เมื่อขายผลผลิตได้ราคาต่ำ ปัจจัยการผลิตต้องลงทุนสูงทำให้เกิดภาวะหนี้สิน ชาวบ้านชุมชนไม่สามารถกำหนดราคาใดๆ ได้เลย ราคาขายขึ้นอยู่กับพ่อค้าภายนอก ยิ่งทำยิ่งตกอยู่ในภาวะวงจรหนี้สินเพิ่มมากขึ้น “ของป่า” จึงเป็นทางเลือกรูปแบบหนึ่งของชุมชนที่ชุมชนไม่ต้องมีลงทุนมากนัก ไม่ผ่านการเสี่ยงใดๆ ได้ผลตอบแทนที่คุ้มค่า ในระบบเศรษฐกิจที่ชาวบ้านสามารถควบคุมกำหนดราคาได้เอง ประกอบกับความต้องการของผู้ใช้บริการผลผลิตจากป่ามีมากขึ้น ตามความเชื่อว่าผลผลิตตาม

ธรรมชาติที่ปลอดสารพิษ มีความปลอดภัยสูงในการบริโภค มากกว่า เมื่อเทียบกับผลผลิตเกษตรที่มีการใช้ปุ๋ยใช้สารเคมีในการผลิตที่มีแนวโน้มสูงขึ้นในทุกพื้นที่ ประกอบกับราคาขายที่ถูกลงกว่าท้องตลาดและมีความใหม่สด เป็นที่ชื่นชอบของผู้ใช้บริการจึงทำให้ “ระบบทุนนิยมของป่า” ขยายตัวมากขึ้น จึงทำให้มีการเพิ่มมากขึ้นของตลาดค้าของป่าริมทาง ทั้งจำนวนตลาดและปริมาณการหา จากตลาดบ้านบ่อไคร้ ขยายมาเปิดตลาดบ้านลูกข้าวหลาม และปากทางเข้าบ้านแม่ละนา โดย บ้านจำโบ้ โดยมีหมู่บ้านที่เป็นสาขาในการเก็บหา ทั้งขายส่งและรับซื้อ ขยายเพิ่มขึ้น บ้านยาป่า แหน บ้านปางกามน้อย บ้านผาเผือก จึงทำให้การเก็บหาของป่าแบบบริโภคดั้งเดิมเปลี่ยนไปเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจ การค้าขายเชิงพาณิชย์แบบเข้มข้น

สรุป การเข้าควบคุมการเข้าถึงการใช้ทรัพยากรของชุมชนโดยรัฐ เป็นการใช้กฎหมายพระราชบัญญัติต่างๆ จนถึงการใช้มติคณะรัฐมนตรี เป็นเครื่องมือ นโยบายเหล่านี้ ล้วนอยู่ในระบบแนวคิดเดียวกันกล่าวคือการอ้างสิทธิของรัฐต่อทรัพยากรป่าทั้งหมดโดยการประกาศเขตพื้นที่เพื่อการกำหนดเขตแดนและปฏิเสธการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการทรัพยากรป่าและสิ่งแวดล้อม การดำเนินการของรัฐที่ผ่านมาโดยเฉพาะกรณี ป่าไม้ และที่ดิน อาจกล่าวได้ว่าไม่สามารถควบคุมหรือยุติการใช้ประโยชน์ใน ที่ดินจากชุมชนที่อาศัยอยู่ในเขตป่าได้เลย ในกรณีผลผลิตจากป่าจากสถิติการถูกจับกุมของทางสถานีตำรวจภูธรอำเภอปางมะผ้า มีการจับกุมเรื่องการค้าผลผลิตจากป่า 2 ครั้ง กรณี หน่อไม้ 1 ครั้งในปี พ.ศ.2537 เป็นการตั้งโรงงานทำหน่อไม้ปิ้งและในปี 2550 กรณี ค้าสัตว์ป่าหวงห้าม “ลิง” หรือ ตัวนึ่ง 1 ครั้ง จากสถิติการจับกุม แสดงว่ารัฐยังไม่ให้ความสนใจกับผลผลิตจากป่ามากนัก เมื่อความต้องการตลาดของป่ามีมากโดยเหตุผลด้านราคา ความสด ความปลอดภัย นั่นก็หมายถึง “ระบบทุนนิยมของป่า” ขยายตัวมากขึ้น จึงทำให้มีการเก็บหาเพิ่มขึ้นทั้งจำนวนและปริมาณ พื้นที่การเก็บหา บุคคลผู้เก็บหา และตลาดจำหน่ายนั้นคืออาชีพและรายได้ เพื่อสนองตอบต่อความต้องการของ “ระบบทุนนิยมของป่า”

4.5.2 เงื่อนไขการตลาดตามอำนาจทุน

ในเงื่อนไขการตลาดตามอำนาจทุนเริ่มตั้งแต่มี การเผยแพร่ “ระบบทุนนิยม” ผ่านการส่งเสริมการปลูกพืชพาณิชย์ ซึ่งปัจจัยการผลิตหลักคือเงินทุน เมื่อขายผลผลิตได้ราคาต่ำ ปัจจัยการผลิตต้องลงทุนสูงทำให้เกิดภาวะหนี้สิน ชาวบ้านชุมชนไม่สามารถกำหนดราคาใดๆ ได้เลย ราคาขายขึ้นอยู่กับพ่อค้าภายนอก ยิ่งทำยิ่งตกอยู่ในภาวะวงจรหนี้สินเพิ่มมากขึ้น จากปัจจัยการผลิตที่สูงผลผลิตไม่แน่นอนราคาผลผลิตที่ถูกเอาเปรียบ “ของป่า” จึงเป็นทางเลือกรูปแบบหนึ่งของชุมชนที่ชุมชนไม่ต้องมีลงทุนมากนัก ไม่ผ่านการเสี่ยงใดๆ ได้ผลตอบแทนที่คุ้มค่า ในระบบเศรษฐกิจชุมชนที่ชาวบ้านสามารถควบคุมด้านราคาได้เอง ประกอบกับความต้องการของผู้ใช้บริการผลผลิตจากป่า

มีมากขึ้น ตามความเชื่อว่าผลผลิตตามธรรมชาตินั้นปลอดภัยสูงในการบริโภคมากกว่า เมื่อเทียบกับผลผลิตเกษตรที่มีการใช้ปุ๋ยใช้สารเคมีในการผลิตที่มีแนวโน้มสูงขึ้นในทุกพื้นที่ ประกอบกับราคาขายที่ถูกลงกว่าท้องตลาดและมีความใหม่สด เป็นที่ชื่นชอบของผู้ใช้บริการจึงทำให้ “ระบบทุนนิยมของป่า” ขยายตัวมากขึ้น และเพื่อสนองตอบความต้องการผู้ใช้บริการใน “ระบบทุนนิยมของป่า” ทำให้ชุมชนมีการเก็บหาผลผลิตจากป่าเพิ่มปริมาณมากขึ้นรวมถึงพื้นที่การเก็บหา ก็มีการขยายเพิ่มขึ้นทั้งในชุมชน/ หมู่บ้านหลักที่จำหน่ายผลผลิตจากป่าตลาดริมทาง และเข้าไปในขอบเขตหมู่บ้านอื่นเพื่อสนองตอบความต้องการ “ระบบทุนนิยมของป่า” ของครอบครัว การขยายพื้นที่ในการเก็บหาของป่าทั้ง ในหมู่บ้านที่ทำตลาดริมทาง และหมู่บ้านอื่นที่เก็บหาผลผลิตจากป่าทำให้เกิดระบบการค้า การแข่งขันขึ้นมา ถึงแม้หมู่บ้านที่ขยายการเก็บหาของป่าจะเป็นชนเผ่าเดียวกันในลักษณะเครือญาติก็ตาม ความขัดแย้งจากการนำของป่าจากหมู่บ้านของตนเอง ไปหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจรายได้ส่วนบุคคลในหมู่บ้านอื่น เป็นสิ่งที่คนทั้งชุมชนยอมรับไม่ได้ การกระจายผลประโยชน์ไปยังผู้นำ ญาติพี่น้องผู้ที่มีฐานะ ที่กระทำตนเป็นนายหน้า (Agent) คอยรวบรวมผลผลิตจากป่าจากชาวบ้านที่ทำหน้าที่ “ผู้เก็บหา” ของป่าที่ไม่ค่อยมีฐานะ จึงเกิดขึ้นเพื่อขายให้แก่พ่อค้าที่มีฐานะ มีอำนาจการเข้าถึงทรัพยากร ดีกว่า มีมารับซื้อ

สรุปเงื่อนไขการตลาดตามอำนาจทุน เกิดจากระบบเศรษฐกิจ “ระบบทุนนิยม” ที่ถูกเผยแพร่ตามแนว “ความทันสมัยนิยม” ทำให้ชุมชนระดับรากหญ้า ที่มีอยู่จำนวนมากนั้นให้ความสำคัญในด้านเศรษฐกิจ เมื่อความต้องการมีมากตามการขยายตัวของ “ระบบทุนนิยมของป่า” “อุปสงค์มีมาก (Demand)” การลงทุนในภาคเกษตรนั้นต้องอาศัยทุนและความเสี่ยงสูงจึงทำให้ชุมชนเข้าหาป่าอันเป็นช่องทางที่ทำกำไรโดยไม่ต้องลงทุนและไม่เสี่ยง เพื่อตอบสนองต่อความต้องการหรือ “อุปทาน (Supply)” ชุมชนจึงกระทำทุกวิถีทาง เพื่อหวังผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ ซึ่งมักเอื้อประโยชน์แก่กลุ่มคนชั้นนำที่เป็นกลุ่มเล็กๆที่มีอำนาจ

4.5.3 เงื่อนไขการเก็บหา

ในเงื่อนไขการเก็บหาจะมุ่งประเด็นไปที่ผู้เก็บหาเข้าถึงและเก็บหาผลผลิตจากป่ากรณีไหนได้มากขึ้นในประเด็นนี้ เริ่มขึ้นในปี 2529 เริ่มจากการรวบรวมผลผลิตจากป่าที่เหลือจากการบริโภคของเครือญาตินำไปไปวางขายบริเวณปากทางเข้าหมู่บ้าน ผลจากการที่ทดลองนำไปวางขายนั้นได้รับการสนองตอบจากผู้ให้บริการจึงทำให้ “ระบบทุนนิยมของป่า” ขยายตัวมากขึ้น และเพื่อสนองตอบความต้องการผู้ใช้บริการใน “ระบบทุนนิยมของป่า” ทำให้ชุมชนมีการเก็บหาผลผลิตจากป่าเชิงพาณิชย์ เพิ่มปริมาณมากขึ้นอย่างรวดเร็ว มีหมู่บ้านที่เปิดทำตลาดการค้า 3 ชุมชนและหมู่บ้านใกล้เคียงอีก 3 ชุมชนที่มีการเก็บผลผลิตจากป่าเชิงพาณิชย์ ป่าขายให้แก่คนในชุมชนที่ทำ

การค้า (พ่อค้า) ใน 3 ชุมชนนั้น รวมถึงพื้นที่การเก็บหา ก็มีการขยายเพิ่มขึ้นทั้งในชุมชนและชุมชนข้างเคียงในลักษณะทุกชุมชนที่เก็บหาผลผลิตจากป่าเป็นการเก็บหา เพื่อผลทางเศรษฐกิจเป็นหลัก

ในขณะที่มีการเก็บหาผลผลิตจากป่าเพื่อผลทางเศรษฐกิจนั้น ได้มีแกนนำชุมชนในหลายชุมชน ได้รวมตัวกันลุกขึ้นมาจัดการควบคุมดูแลทรัพยากรของตนเอง ทั้ง 3 หมู่บ้านที่ทำการค้า และ 3 หมู่บ้านที่เก็บหาที่อยู่ในกลุ่มนี้ ผ่านคณะกรรมการหมู่บ้านในนามของ “เครือข่ายชาวไทยภูเขาอำเภอปางมะผ้า” เป็นการดำเนินงานในนามภาคประชาชน มีการสร้างข้อตกลงร่วมกันในการจัดการดูแลรักษาทรัพยากรร่วมกันของชุมชน (ตามสิทธิเชิงซ้อน) มาตั้งแต่ปี 2539 เป็นต้นมาจึงมีการจัดการควบคุมดูแลการเก็บหาผลผลิตจากไม้เชิงพาณิชย์โดยองค์กรชุมชนเอง จนถึงปี 2545 อันเป็นปีที่มีการเก็บหาผลผลิตจากไม้เชิงพาณิชย์อย่างรุนแรง เพราะ ทุกชุมชนที่ตกอยู่ในวงเวียนการพึ่งพิงฐานทรัพยากรจากป่า อันเป็นแหล่ง พึ่งพิงสุดท้ายที่ไม่ต้องมีการลงทุนใดๆเลยในรูปแบบทรัพย์สิน ต้องมีการคืนเงินกองทุนใน โครงการแก้ไขปัญหาความยากจน (กขคจ.) ที่ระยะเวลาในการกู้ครบ 5 ปี ทุกคนที่กู้ยืมเงินที่อาศัยอยู่ในชุมชนต้องคืนเงินกระทันหันทุกวิถีทางในการหาเงิน การหาของป่าแบบเข้มข้น ในกระบวนการทำงานผ่านกฎเกณฑ์ของการหาเพื่อการยังชีพ ของชุมชนปรับเปลี่ยนไม่ทันกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ทำให้กฎระเบียบการควบคุมการใช้ของป่าถูกละเมิดควบคุมไม่ได้ จึงทำให้การเข้าถึงการใช้ทรัพยากรป่าไม้เป็นไปอย่างอิสระ ขาดการเข้าไปควบคุมดูแลทั้งจากชุมชนเอง และภาครัฐที่ยังไม่ให้ความสนใจในประเด็นผลผลิตจากป่า ในส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบลปางมะผ้า เองที่จะเข้าไปจัดการดูแลป่าเองก็มีข้อจำกัดที่ไม่มีอำนาจเพียงการเข้าไปสนับสนุนชุมชนด้านเศรษฐกิจ ปลูกพืชผักพื้นบ้าน อาทิ มะขามป้อม, ผักฮี้, ฝั่, หวาย การเสริมด้านเศรษฐกิจนั้นเท่ากับเป็นการสร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นในอนาคต อำนาจในการจัดการควบคุมดูแลป่ายังเป็นของป่าไม้ สิ่งที่ได้ทำได้เป็นการสร้างพื้นฐานการจัดการป่าร่วมกัน การพูดคุยปรึกษาหารือกัน การทำแนวป้องกันไฟป่า การทำฝายชะลอน้ำ การปลูกป่าบริเวณต้นน้ำ โดยเครือข่ายจัดการทรัพยากรตำบล

4.6 บทสรุปการเก็บหาผลผลิตไม้เชิงพาณิชย์

การเข้าควบคุมการเข้าถึงการใช้ทรัพยากรของชุมชนโดยรัฐ เป็นการใช้กฎหมายพระราชบัญญัติต่างๆ จนถึงการใช้มติคณะรัฐมนตรี เป็นเครื่องมือ นโยบายเหล่านี้ ล้วนอยู่ในระบบแนวคิดเดียวกันกล่าวคือการอ้างสิทธิของรัฐต่อทรัพยากรป่าทั้งหมดโดยการประกาศเขตพื้นที่เพื่อการกำหนดเขตแดน มาตรการที่รัฐใช้เป็นกรจับกุมโดยเจ้าหน้าที่ป่าไม้และ นำส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจมาโดยตลอด หลังปี 2526จนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะกรณีตัดไม้ และการบุกรุกพื้นที่ จากการศึกษาสถิติการจับกุมชาวบ้านในพื้นที่อำเภอปางมะผ้า ที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้จับกุมและนำส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจ

ดำเนินการในปี 2544 มีถึง 263 คดี ซึ่งคดีส่วนใหญ่จะเป็นคดีที่เกี่ยวกับการรุกเข้าไปทำพื้นที่ไร่ในเขตป่าและในปี 2550 มีการจับกุม 33 คดีเป็นคดีที่เกี่ยวข้องกับการรุกเข้าไปทำพื้นที่ไร่ การตัดไม้ 31 คดีกรณี คำสั่งตัดป่าหวงห้าม “ลั่น” หรือ ตัดไม้ 2 คดี นอกจากการจับกุมแล้วทางป่าไม้ ได้มีการเพาะกล้าไม้ปลูกป่า โดยหน่วยวนศาสตร์ชุมชนหรือหน่วยจัดการต้นน้ำปางมะผ้า และ ในปี 2548 ทางป่าไม้ได้ดำเนินโครงการหมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่โดยหน่วยรักษาพันธุ์สัตว์ป่าปางมะผ้าเขตลุ่มน้ำปาย ตอนบน ที่เป็นการจัดการทรัพยากรโดยมีกรอบดำเนินการกำหนดมาให้การดำเนินการ การเข้าไปควบคุมพื้นที่ของรัฐที่ผ่านมา กรณีป่าไม้และที่ดินนั้นไม่สามารถควบคุมหรือยุติการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตป่าของชุมชนได้เลยนับแต่อดีต ทั้งที่กฎหมายกำหนดห้ามไว้อย่างชัดเจน เพราะไม่สามารถควบคุมแรงกดดัน ความจำเป็นในการใช้พื้นที่ของชุมชนได้ และจากข้อมูลการจับกุม แสดงว่ารัฐยังไม่ให้ความสนใจกับผลผลิตจากป่ามากนัก นอกจากเนื้อไม้ที่ดิน และจำนวนของเจ้าหน้าที่มีน้อย หน่วยพิทักษ์ป่าปางมะผ้า สังกัดหน่วยรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขตลุ่มน้ำปาย มีเจ้าหน้าที่ที่อยู่ประจำ 5 คน ในส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบลปางมะผ้า เองที่จะเข้าไปจัดการดูแลป่าเองก็มีข้อจำกัดที่ไม่มีอำนาจเพียงการเข้าไปสนับสนุนชุมชนด้านเศรษฐกิจ ปลูกพืชผักพื้นบ้าน อาทิ มะขามป้อม, ผักอี, ใฝ่, หวาย การเสริมด้านเศรษฐกิจนั้นเท่ากับเป็นการเพิ่มความขัดแย้งกับกฎหมายการใช้ของป่า ที่จะเข้าไปจัดการดูแลป่าเองก็มีข้อจำกัดที่ไม่มีอำนาจ อำนาจในการจัดการยังอยู่ที่ป่าไม้หน่วยรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำปาย

การจัดการดูแลของชุมชน ในส่วนรูปแบบการใช้ของป่าในอดีตของชุมชนเป็นการหาของป่าเพื่อการยังชีพในการบริโภคเป็นหลัก ในจำนวนที่ไม่มากที่ไม่มากไม่เกิน 10,000 หน่วยต่อปี พื้นที่การเก็บหาที่อยู่ไม่ไกลบริเวณ โกล้ำหมู่บ้านประมาณ 1 กิโลเมตรประกอบกับจำนวนประชากร และหมู่บ้านมีไม่มากนักทำให้ไม่มีผลต่อการใช้ทรัพยากร ซึ่งต่างจากรูปแบบการหาผลผลิตจากป่าในปัจจุบันที่เป็นการเก็บหาเพื่อการขายเชิงพาณิชย์โดยแท้มีจำนวนรวมถึง 105,166 หน่วยต่อปี มีการกำหนดพื้นที่การเก็บหาจำนวน 3 ผืนรวม 499 ไร่ เพื่อไม่ให้ไปกระทบกับหมู่บ้านอื่นที่อยู่ใกล้เคียง พื้นที่การหาที่อยู่ไกลจากชุมชน 2-3 กิโลเมตร เพราะบริเวณ โกล้ำชุมชนนั้นเป็นพื้นที่ทำกิน เมื่อความต้องการตลาดของป่ามีมากโดยเหตุผลด้านราคา ความสด ความปลอดภัย นั่นก็หมายถึง “ระบบทุนนิยมของป่า” ขยายตัวมากขึ้น จึงทำให้มีการเก็บหาเพิ่มขึ้นทั้งจำนวนและปริมาณ พื้นที่การเก็บหาบุคคลผู้เก็บหา และตลาดจำหน่ายนั้นคืออาชีพและรายได้ เพื่อสนองต่อความต้องการของ “ระบบทุนนิยมของป่า” ปัจจุบันมีหมู่บ้านที่ทำการตั้งตลาดริมทาง 3 หมู่บ้าน (บ้านบ่อไคร้ บ้านลูกข้าวหลามและบ้านจำโป) และมีชุมชนที่มีอาชีพจากการหาของป่าขายเพิ่มขึ้นอีก 3 ชุมชน (บ้านยาป่าแหน บ้านปางคามน้อย และบ้านผาเผือก) ลักษณะความสัมพันธ์จะเป็นความสัมพันธ์ ในแนวตั้ง เป็นความสัมพันธ์ที่ผู้มีฐานะ หรือฐานะค่อนข้างดีมีตำแหน่งทางสังคมภายในชุมชนเป็น

ความสัมพันธ์ แบบพึ่งพาอาศัย ส่วนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ลักษณะความสัมพันธ์ จะเป็นการเก็บ
หาของป่าตามคำสั่ง การรับซื้อผลผลิตจากป่า ในส่วนกติกาในการเก็บหาของป่าหมู่บ้านบ่อไคร้ได้
กำหนดกติกาในการใช้ทรัพยากรกำหนดในปี 2539 มีดังนี้กฎระเบียบ

1. ห้ามบุกรุกพื้นที่บวชป่า และห้ามล่าสัตว์ทุกชนิด
2. กรณีที่จะใช้ไม้ ให้ใช้ไม้ในพื้นที่ป่าใช้สอย และแจ้งต่อคณะกรรมการก่อน
3. กรณีการหาของป่า ห้ามตัดและเผาต้นไม้
4. ห้ามจำหน่ายไม้แปรรูปให้กับบุคคลภายนอก
5. การเผาไร่ ให้ทำแนวกันไฟรอบ ๆ พื้นที่ไร่
6. การเก็บหน่อไม้ 1 กอ ให้เหลือหน่อไม้ไว้อย่างน้อย กอละ 3 หน่อ
7. ห้ามบุคคลภายนอกมาตัดหน่อไม้ในบ้านบ่อไคร้
8. ห้ามนำดอกกล้วยไม้จากป่ามาจำหน่าย
9. กรณีเก็บหน่อไม้มาแล้วขายไม่หมดให้นำไปขายหมดก่อนไปตัดใหม่
10. ให้มีการปลูกป่าเสริมในแต่ละปีด้วย
11. ให้ทำแนวกันไฟในพื้นที่บวชป่า ป่าต้นน้ำ พื้นที่ปลูกป่าเสริม

บทลงโทษ

1. การทำผิดครั้งแรกให้ทางคณะกรรมการว่ากล่าวตักเตือน
2. การทำผิดครั้งที่ 2 ให้ทางคณะกรรมการปรับปรับ 300 บาท
3. การทำผิดครั้งที่ 3 ให้ทางคณะกรรมการหมู่บ้านจับดำเนินคดีตามกฎหมาย
4. กรณีหาของป่าถ้าตัดต้นไม้ให้ปลูกต้นไม้ทดแทน
5. กรณีการนำกล้วยไม้ไปขาย ครั้งแรก ตักเตือน ครั้งที่ 2 จับส่งตำรวจ
6. กรณีตัดต้นไม้ในเขตป่าอนุรักษ์ ให้ปรับ 300 บาท
7. กรณีนำไปแปรรูป ไปขายนอกหมู่บ้านครั้งแรก ตักเตือนครั้งที่ 2 ปรับ 300 บาท
8. กรณีไม้พื้น ให้ตัดในเขตป่ารอบ ๆ หมู่บ้าน

การกำหนดกฎระเบียบการจัดการในการใช้ประโยชน์จากอดีตยังคงมีการใช้อยู่ใน
ปัจจุบัน เพียงแต่ในช่วงปี 2545 – 2549 ที่คณะกรรมการบริหารจัดการป่าอ่อนแอลง ไม่มีกลุ่ม
องค์กรที่เข้ามาดูแลจัดการดำเนินการควบคุมให้เป็นไปตามข้อตกลง

การรวมตัวกันของชุมชน 28 ชุมชนจากทั้ง 4 ตำบล เพื่อร่วมกันดูแลทรัพยากรประมาณ
ปี พ.ศ. 2539 ในนามเครือข่ายชาวไทยภูเขาปางมะผ้า ได้มีข้อกำหนดตกลงในการเก็บหน่อไม้ไว้ว่า
หากหน่อกอไหนมี 5 หน่อให้เก็บ 2 เหลือไว้ 3 หากมี 3 ให้เก็บ 1 เหลือไว้ 2 เพื่อให้หน่อที่เหลือมี
โอกาสเจริญเติบโตเป็นการรักษาให้มีการฟื้นฟูไว้สำหรับอนาคต เป็นมติที่ใช้ควบคุมในการเก็บหา

หน่อในทุกลำหน่อที่เป็นสมาชิกซึ่งทั้ง 3 หมู่บ้านที่ทำตลาดริมทาง และ 3 หมู่บ้านที่เป็นหมู่บ้านเก็บหาถั่วอยู่ในกลุ่มเครือข่ายนี้และยังคงใช้กติกาที่อยู่จนถึงปี 2545 ซึ่งเป็นระยะที่มีการเปลี่ยนแปลงสูงจากสถานะการต้องใช้จ่ายเงินคืนกองทุนหมู่บ้าน(กขจ.) ทำให้กติกาที่ได้ร่วมกันกำหนดไว้ไม่สามารถควบคุมไว้ได้

ดังนั้นในพื้นที่ที่มีการเก็บหาผลผลิตจากไผ่ จึงเป็นพื้นที่ที่เปิดเกิดสุญญากาศทางอำนาจ ทั้งหน่วยงานภาครัฐไม่สามารถเข้าไปควบคุมดูแล อันเนื่องมาจากกำลังคนและการหาผลผลิตจากป่าไม่ได้เห็นผลโดยตรงไปตรงมา ทำให้ทางเจ้าหน้าที่ป่าไม้อาจคิดว่าไม่มีผลกระทบ จึงไม่ให้ความสำคัญในทางองค์การบริหารส่วนตำบลก็ไม่มีอำนาจในการดำเนินการ จึงไม่ได้ดำเนินการในเรื่องป่า เป็นการส่งเสริมอาชีพ แต่เป็นการเสริมความขัดแย้งกับกฎหมายในการใช้ของป่าโดยไม่รู้ตัว ชุมชนก็ไม่สามารถดูแลควบคุมได้ อันเนื่องจากกฎเกณฑ์เดิมตามไม่ทันในเมื่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการดูแลต่างไม่ให้ความสำคัญเข้ามาดำเนินการใด จึงทำให้พื้นที่กลายเป็นพื้นที่เปิด(Open Access) แต่ไม่ได้เกิดจากการเข้าควบคุมการใช้ทรัพยากรโดยรัฐ สถานการณ์ที่เป็นพื้นที่เปิดเป็นสถานการณ์ที่ถูกผลักดันจากเรื่องของพาณิชย์เป็นหลัก ความเป็นพื้นที่เปิดเป็นความจริง แต่สาเหตุที่แท้จริงมาจากแรงขับเคลื่อนการตลาดมากกว่าความต้องการอาชีพและรายได้จึงเข้าไปเก็บหาอย่างเข้มข้น ขณะเดียวกันกฎเกณฑ์สิทธิชุมชนเดิมที่เคยควบคุมไว้ตามไม่ทัน จึงไม่มีทั้งสิทธิเชิงซ้อนและสิทธิเชิงเดี่ยวในปัจจุบันเมื่อหันมาเก็บของป่าเพื่อการจำหน่ายเชิงพาณิชย์

สถานการณ์ที่เป็นพื้นที่เปิดนี้ ไม่ใช่เรื่องของรัฐและชุมชน แต่เป็นเรื่องของมือที่มองไม่เห็นคือเรื่องระบบตลาดที่เข้ามา ซึ่งสถานการณ์นี้คือทุนนิยมที่เรียกว่าทุนนิยมของป่าที่เข้ามาอย่างรุนแรงในขณะที่ที่ดินมีจำกัดไม่สามารถขยายได้เพราะ อยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า มีการควบคุมดูแลจากเจ้าหน้าที่ เรื่องการหาของป่าเป็นเรื่องที่มีปัจจัยผลักดันการผลิตเชิงพาณิชย์ เป็นหลัก

วิกฤตที่เกิดขึ้นในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำปาย ตอนบนอยู่ที่การเข้าไปจัดการการใช้ทรัพยากรแบบยั่งยืน ที่ขาดหายไปจากกลไกการควบคุมทั้งจากของภาครัฐ ชาวบ้าน และองค์การบริหารส่วนตำบล นั่นคือความ หายนะที่จะเกิดขึ้นหากปล่อยให้มีการใช้ทรัพยากรป่าไผ่อย่างเข้มข้นต่อไป ปัญหาอยู่ที่การเข้าไปใช้ของป่าในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า กำลังอยู่ในภาวะที่ก่อเกิดข้อขัดแย้งมากขึ้น เกิดการทำลายเพราะไม่มีกฎเกณฑ์ที่จะเข้าไปควบคุมให้เกิดการใช้ที่ยั่งยืน